

Festa de les Lletres Falleres

Sueca 13/05/2022

Depòsit legal

V-1263-2012

Títol

Premis Lletres Falleres 2021

Edició

Federació Lletres Falleres

Revisió de textos

Aviva Sagunt

Maquetació

Yogur de Fresa

Impressió

Samaruc Solucions Gràfiques

Podeu seguir totes les activitats dels Premis de les Lletres Falleres en

lletresfalleres.org

facebook.com/lletresfalleres

twitter.com/lletresfalleres

instagram.com/lletresfalleres

Pròleg

**Sueca, el poble que va veure
nàixer al precursor dels
llibrets de falla, Josep Bernat
i Baldoví, el 19 de març
de 1809, acull en 2022
la Festa de les Lletres Falleres.
Una Festa que potencia
el llibret de falla, com a vehicle
de comunicació en valencià,
premiant any rere any treballs
de comissions i autories que
aposten per la cultura festiva.**

**La participació enguany
se situa a nivells de la
participació rècord en 2020,
destacant en aquesta edició
l'increment, a escala general,
de la participació i nominació
de la dona en els diferents
premis. Malgrat que la dona
té una participació rècord
enguany, continua amb un
alt recorregut en participació,
en tots i cadascun dels premis.**

La cooperació de la Federació per a promocionar els llibrets de falla com a difusió de la literatura festiva i estar al costat de les associacions que aposten per la cultura fallera en forma de llibret, roman des de 2011/2012. Recordeu que el llibret és la prolongació de l'explicació de la falla, una falla efímera, i serà el llibret el que romandrà en la nostra memòria. Precisament, és aquest llibret el que eternitzarà els treballs destacats en cadascuna de les disciplines.

Des de la Federació continuem encoratjats posant en marxa el #plf23. Sense dubte, aquesta és la nostra millor recompensa.

Pròleg

Federació Lletres Falleres

Premi Enric Soler i Godes

Al millor article

Premi Malva d'Alzira

Al millor poema satíric

Premis Mocador i Emili Llueca

Al millor assaig

Premis Mestre Ortifus

A la coherència i portada

Premis Climent Mata

A la millor maquetació

Premi Comfet

Al millor contingut infantil

Premi Portal de Valldigna

Al millor poema líric

Premi Murta

Al millor microrelat

Premi Bernat i Baldoví

Al millor sainet

Premi #PLF22

Al millor text satíricofaller breu

Premi Lletres Falleres

Al llibret de falla

.....	004
.....	008
.....	014
.....	018
.....	070
.....	074
.....	078
.....	082
.....	086
.....	090
.....	112
.....	116

Els llibrets de falla han obert les seues planes per acollir articles diversos que contribuïxen a la creació i la reflexió al voltant de la festa de les Falles. Amb este objectiu, confluïxen l'esforç editorial que duen a terme les comissions de falla i la participació de col·laboradors individuals. Amb la voluntat de distingir este treball conjunt es convoca el Premi Soler i Godes, que du el nom del president fundador de l'ADEF i destacat estudiós de la festa.

Finalistes

«Tornem. I ara què?»

Ivan Serrador

Falla Port de Silla

«Jugar amb foc»

Lucina González Domínguez

Falla El Portal de Sueca

«Quan les falles eren gegants»

Jorge García Polop

Falla Sant Nicolau-Mosquit de Gandia

«Amnèsia de l'oblit»

Juanjo Medina

Falla Nicolau Andreu i Adjacents de Torrent

Guanyador

«La maltractada»

José Tena Tejado

Falla Santa Anna de Sagunt

Convoca

| Associació d'Estudis Fallers

Patrocina

| Esdrás Artes Gráficas SL

Va haver-hi un any en què jo també vaig ser adorada. Com Àrtemis a Efes, com una meravella. El meu cos, pagà i senzill, s'alçava mirant el cel al centre d'un temple sense columnes, diàfan. Em van pintar amb faccions d'aquarel·la i tarannà afable, perquè de la meua tranquil·litat havíeu de beure tots i totes. M'erigia encara sense completar, amb el cos com un colós, i als seus peus el meu rostre, mirant la gent directament als ulls, així us tenia a prop, i us somreia. En el vostre pelegrinatge, va arribar un dia en què vaig notar més por que fervor, més llàstima que il·lusió. Aromes de comiat. I va ser llavors quan em vaig adonar que el meu nom, el títol amb el qual em van beneir en nàixer, es va transformar de promesa a realitat. Així és la vida, inflexible i modeladora.

Tapàreu el meu semblant amb la mateixa màscara amb la qual vestíeu, idèntica a la que usava el planeta. Era una més de vosaltres. Jo patia per la vostra salut, vosaltres pel meu destí. Veníeu a desitjar-me sort, a honrar-me una última vegada per si ja no podíeu veure'm més. La plaça, el meu temple, s'anava quedant deserta. I qualsevol escultura, és igual si de deïtat o de dona mundana, perd totalment el sentit si ningú pot arribar a contemplar-la, a fascinar-se amb l'obra. Per contra, en aquesta situació, la meravella es cobreix d'or, es "meravella" encara més. Es torna història, es converteix en mite. Amb el foc cobrint-me el cos, mut perquè no disposava ni de boca ni d'opció a rèplica, començà el meu jo icona. Vaig passar a ser pastura de les flames com altres meravelles van sucumbir a incendis fortuïts o provocats, i encara que així ho va dictaminar el meu oracle, ni era el moment, ni s'assemblava al final del cicle vital que vivim –i desitgem– les de la meua espècie. Ningú va poder veure la meua mort, dir-me adeu. Expliqueu-me per què, quin sentit va tindre el meu paper jugat en el fosc inici de la pandèmia.

Tanmateix, la gent em va continuar recordant. En dibuixos i missatges. El meu rostre va quedar tatuat en les pells dels qui estimen la festa. Es demanava el meu cap, però per a traure'l al carrer, per a festejar, al costat d'ella, alguna alegria de les poques que ens arribaven. Jo em mantenía a les fosques, plastificada. Paral·lelament, esperant el meu retorn, el poble m'hissava al rang d'icona. Podia transformar-me en la representació material de l'inici de la primera vacuna, o un motiu més –i agafat amb pinces–

del Nou d'Octubre. Qualsevol acte valia, perquè la meua existència, en l'ocult, cremava. Però a mi em van idear amb una finalitat, sota un lema que ja van oblidar, que es va frivolitzar. Potser va ser perquè la situació pandèmica no va acompanyar, o perquè no interessava, per aquells que manaven en mi, recordar anys passats i només, i a cegues, servia mirar cap avant. El fet és que, en la més fosca de les desídies, se'm va mantindre viva, esperant qualsevol excusa per a traure'm, calar-me foc i així oblidar-me.

La deixadesa sobre la meua obra i el meu significat va arribar a tal punt que fins i tot se'm va suplantar. El poble va canviar de religió, de déus. Any nou, vida nova. I ja està, així acabava la meua història, substituïda per una altra gran meravella que mai podria arribar al meu nivell –per a decepció de totes dues– perquè mai podria representar allò viscut el 2020. Era impossible. Les deïtats sempre arrosseguen rondalles i narracions on es mostren els mateixos problemes que el poble viu, per a humanitzar-les, perquè els seguidors empatitzen i així guanyar el seu respecte. Jo era la covid, jo representava la màscara, la desesperació, la por i, sobretot, la paciència, la il·lusió i la resiliència. No ella. No l'altra. Per moltes ganes que es tinguera de donar-li carpetada a l'any, era jo, en el meu desterrament, la meravella que ocupava el cor de la gent, els seus sentiments i les seues esperances. Era jo qui la gent volia veure de nou en peus, alliberada de les cadenes d'una mala –o vaga, més ben dit– gestió i d'egos que no venien al cas.

Suportem un altre març sense falles. El temps passava lent, agonitzant. La ciutat havia visitat l'exposició de "la substituïda" i, com que no va poder haver-hi falles, perquè les dades seguien sense acompanyar, va jugar a plantar-la virtualment a la meitat del temple. Però tot passa, que és precisament el que he anat pregonant durant tot l'any. Tot arriba, i succeeix. Tant allò bo com allò dolent. I va arribar per fi la millora de contagis i la situació convenient per a propagar, als quatre vents, el retorn de la nostra estimada festa. Només en aqueix moment se'n van recordar, de mi. Van escoltar el poble, que em demanava que tornara. Jo, el mite, la seua deessa, la icona. El símbol de la superació. Van decidir plantar-me, i era la segona "descaradura" cap a una obra artística: la primera, la que em van fer a mi; la segona, a l'esbós 2021, anunciat a so de

bombo i platerets, per a després relegar-lo a unes falles sense el qualificatiu d'extraordinàries.

Les falles de setembre eren una realitat, i perquè la gent les afrontara amb un somriure, em van plantar novament a la plaça sense màscara –quan aquesta va ser un acte espontani dels meus creadors i suposava l'oportunitat de representar, ceremonialment, la no obligatorietat de l'ús d'aquesta, l'inici de la fi de la pandèmia– i repintada, repassada, amb el color pujat, excés de coloret. No van entendre el meu lema, no el van assimilar. Van penjar el meu cap en estaques, amb una pobra estructura de fusta, com un “trofeu de Perseu”¹. Era una deessa sense grandiositat, minimitzada i mediocre. Empalada. Sense el cos, el qual no es va tindre el valor de reconstruir, o no es va fer un esforç autèntic per dur-lo a terme, com sí que es va fer amb el Colós. Semblava que ell, home, deïtat masculina, sí que representava la magnificència de la vida i el poder, i jo, pobra dona ingènua, mundana, només servia com a metxa ràpida per a abrasar unes falles que ja cansaven. I em van plantar amb els meus fills col·locats al costat meu, no en les seues disposicions originals, al meu costat, deixats i abandonats. Era igual quin era el meu lema i la meua temàtica, el meu vertader significat, el que girara per a veure tranquil·lament com el món i la vida sempre estan en constant moviment, que tot arriba i se'n va, que res és per sempre. Els era igual que l'emplaçament dels meus plançons fora part del sentit de cadascun d'ells i que això suposava una evolució del concepte falla com a estructura creativa mimetitzada en el nostre entorn i les nostres pròpies vides. Tant els feia.

Arribà la gran setmana i caigué sobre mi el diluvi. Em vaig clivellar, com si el cel haguera volgut que, en lloc de maquillada i frivolitzada, em mostrara amb el meu autèntic rostre, l'escrostonat per la successió de calamitats, l'atrotinat pel meu maltractament. Un dels meus autors, davant de la pregunta de si em podien “fer un arranjament” per a la setmana fallera, va declarar que era impossible i que “ja estaven una mica cansats de la Meditadora”. I era normal. Jo he sigut la maltractada, de moment, per les circumstàncies, pel temps i per la incomprensió. Se'ns oblida que la falla, la seua essència, és la seua explicació, el seu lema i la seua sàtira, no la seua aparença i la seua

envergadura. El meu maltractament i deixadesa, a part de per problemes d'una –i reitere– vaga gestió, és pel fet que hem arribat a un punt en què no sabem valorar el significat d'una falla i només ens quedem amb la seua foto i la vistositat i la sorpresa que provoca. El meu maltractament és, en definitiva, fruit de molts anys de culte al volum, el gran déu de les falles, allò realment venerat.

Setembre va passar i, encara que fora per televisió, la ciutat em va veure cremar. Però el meu record continua encara viu, més del que penseu. Les eres canvien, els déus cauen i se suplanten, la vida segueix. Però recordeu que van haver-hi dos anys, si comptem la meua captivitat, on jo vaig ser la icona material que som tremendament xicotets davant de la magnitud i els designis del planeta. Que tot arriba, especialment el que provoquem nosaltres, i que tot es passa, gira, canvia i evoluciona. Recordeu que vaig ser un mite, el viu exemple que la falla és poble i que el poble es veu reflectit en la falla. Que som art, les falles som art, d'un valor incalculable, i l'art s'ha de conservar, no maltractar, perquè les generacions esdevenidores aprenguen a no cometre els mateixos errors. Asseieu-vos, vosaltres que encara podeu, a meditar sobre això.

El Premi Malva Alzira busca potenciar la poesia satírica, de llarga tradició entre els valencians, en els llibres de les comissions, ja que la ironia, la crítica i la sàtira són aspectes que han estat sempre associats al món de les Falles. Així, es pretén evitar la progressiva desaparició de les explicacions en vers del monument faller o d'aquells poemes solts que fan un repàs en clau d'humor de totes aquelles notícies, successos i fets ocorreguts.

Finalistes

«Oració del faller fartó»

Teresa Broseta

Falla Taüt de Cullera

«De professió: artista faller»

Francisco Fernández Ruiz

Falla El Canet de Cullera

«Lo rei Galiana»

Josep M. Izquierdo (Poeta del Foc)

Falla Na Jordana de València

«Cantar-li les 40»

Sergi Bono

Falla Màrtirs de Gandia

Guanyador

«Quimeretes»

José Colero

Falla Cambro de Tavernes de la Valldigna

Convoca

| A.C. Falla Malva d'Alzira

Patrocina

| Ajuntament d'Alzira – Regidoria de Cultura

Col·labora

Fundació BROMERA per al foment de la lectura

El dia de la *plantà*
d'una falla com déu mana
sempre apareixerà
el que el món coneixerà
com al faller *almorrana*.

Només arriba l'artista,
descarrega els atifells
i una caixa surrealista
plena de claus i pinzells.

Primer puja el cadafal,
els ninots i figuretes,
i quan creu que és el final
sempre apareix Quimeretes:

“Allà dalt hi ha un peladet,
que no el penses retocar?”
mentre afirma satisfet
que no ho diu per molestar.

En eixe mateix moment
Quimeretes se'n ve amunt,
s'acosta a un grupet de gent
perquè vol fer-se el sabut.

“Enguany li falten ninots,
tampoc arriba a la mida,
este artista és de calbot...”
posa el dit a la ferida.

Passa de nou a l'acció
continuant el discurs:
“Amb eixa composició
no li guanyem a ningú”.

Després canvia de grupet
i posa més llenya al foc:
“Quan jo siga president,
canviaré a eixe albercoc!”

Però arriba la faena,
com que no vol treballar,
diu que li fa mal l'esquena
i no es pot agenollar.

Mentre tots posen la gespa,
Quimeretes portarà
en una mà una cervesa
i en l'altra un bon entrepà.

I si el premi el fa feliç,
cridarà rotundament:
“Mira que jo us ho vaig dir,
és un artista excel·lent!”

Quimeretes sol estar
en totes les comissions;
és molt fàcil de trobar,
ja que sols vol destorbar
i tocar sempre els co...

Des de l'any 2010 es convoquen estos premis al millor assaig sobre Falles i cultura popular valenciana publicat en un llibret de falla. El Premi Mocador té com a àmbit la Comunitat Valenciana, mentre que el Premi Emili Llueca és per una falla del Camp de Morvedre. L'objectiu és reconèixer l'esforç que fan les comissions falleres en els llibrets, publicant-los com a vehicle de comunicació amb la resta del món promocionant l'ús del valencià.

Finalistes Mocador

«Càrrecs carregats de gènere»

Josep Nos Garcia Falla Barri de la Mercè de Borriana

«Falla municipal: instrument al servei del govern o de la innovació?»

Aitor Sánchez Collado Falla Poble Nou de Torrent

«Història de la crida a Torrent»

Inés Ibáñez Escultor Vicent Pallardo-Parc Central de Torrent

«Eduard Buíl: els filtres d'una vida»

Miguel A. Gascón Rocha Falla Port de Silla

Guanyador Mocador

«Novetats, estètiques i creativitat per a fugir de la monotonia dels cadafals fallers»

Rafa Tortosa Garcia Falla Abú Masaifa de Xàtiva

Finalistes Emili Lluca

«De sainets i Pepe Alba»

Albert Lluca Falla La Marina de Sagunt

«Tradicions estimades: les albaides»

Eva María Marco Falla Santa Anna de Sagunt

Guanyador Emili Lluca

«L'ofici de la música en la festa de les Falles»

Eduard Caballer Falla Doctor Palos i Adjacents de Sagunt

Convoca

A.C. Falla el Mocador de Sagunt

Arxiu Camp de Morvedre

Col·labora

Ajuntament de Sagunt

Gabinet de Promoció del Valencià de l'Ajuntament de Sagunt

Yogur de Fresa

«La festa de les falles es la que més m'emociona i més inyors desperta en la meua ànima en dolsos recorts d'una infantesa dijosa, cuant de la ma dels meus pares anava seguint el itinerari pera vóeles “totes”. Les que més m'agradaven eren les de moviment.

iCuántes preocupacions me portaven aquells menejóns que pegaven els ninots i que yo atribuïa a un mecanisme diabòlic!...[...]

La falla deu ser de moviment, com les antigues, aon la sàtira i el bon gust s'agermanen: es de figuras decoratives que li donen aspècte de panteó i esperit de fossar.

Això tan quiet, tan mut i tan coent, no podem sentiro mosatros.

D'eixes falles noves, al·legòriques, pretensioses i “decoratives”, tinc la seguritat de que no s'enrecorda ningú d'un any pera l'atre, com ocorria d'aquelles — de les qu'encara hui en rememoren algunes— que tant fem riure a ans, intrigar a atres i malair a quí, per no obrar rectament, era exposat a la vergonya pública sobre aquelles immortals plataformes i qu'un foc justicier convertia en cendra»⁰¹.

Este meravellós escrit d'Enric Malboysson Ponce de 1922, que publicà a la revista Pensat i Fet, fa una excel·lent síntesi de l'evolució patida pels cadafals fallers en les primeres dècades del segle XX. No obstant, l'interès en reproduir este text radica en dos observacions. La primera, aquella descripció en recordar les falles en moviment, una peculiaritat necessària per emfatitzar la crítica a la qual al·ludia aquella única escena definida per pocs ninots de mínima qualitat artística però enorme sàtira. La segona de les observacions es centra en la capacitat de retindre en la memòria aquelles falles que ens han resultat curioses, excèntriques, distintes o que han aportat alguna qualitat diferent que encara no s'havia contemplat. En definitiva, recordem aquelles falles que ens han cridat l'atenció per qualsevol peculiaritat amb la discriminació d'oblidar aquelles que ens aporten poca cosa.

Hom pot fer un exercici de memòria recordant falles plantades i de ben segur que arriba a un llistat de cadafals bastant semblant al que puga fer una altra persona, en el qual s'inclourien falles de primers premis —aquelles que sorprengueren per la seua qualitat artística, volum i composició—, algun segon premi mereixedor d'un escaló més i altres falles que sorprengueren per la seua excentricitat,

⁰¹ “Les falles de moviment”, Enric Malboysson, Pensat i Fet, 1922.

per sortir d'aquella tipologia de falla a la qual estem acostumats. Pràcticament és impossible retindre en la memòria les 980 falles grans plantades a Xàtiva però de ben segur, com diem, s'hi recorden aquelles falles que per la seua novetat, la projecció d'estètiques diferents o la introducció de tecnologia en la seua representació han sabut atraure a la gent per a posteriorment assolir-se en l'imaginari faller i col·lectiu dels socarrats.

L'objectiu d'este treball ha estat una recopilació d'estes falles que, en el seu moment, aportaren aquella novetat que esdevingué majoritàriament en èxit. La majoria dels cadafals ja han estat referenciats magníficament per altres autors com Josep Sanchis Martínez (1992 i 2020), Joan Quilis Ródenas (2020) o per Guillem Alborch Mallol i la resta de l'equip de redacció del llibret de Molina—Claret (2005). No obstant, calia fer una recopilació ordenada amb l'aportació de nova documentació i bibliografia.

En este estudi, com apuntava el periodista Malboysson amb les falles de fa més de cent anys, no hi poden faltar les que contempnen moviment ni tampoc aquelles falles d'estètica distinta a la convencional. A més a més, cal incloure aquelles falles que suprimiren, en certa manera, les seues tanques i, en conseqüència, obriren els cadafals als observadors. No cal oblidar aquella falla ambulante ni la falla disgregada, dos icones de la història fallera de Xàtiva.

Enginy en moviment

Dotar de moviment al ninot de la falla ha estat una pràctica realitzada des de fa més de 150 anys. Vicent Boix ja ho relatava el 1864 en un escrit que va estar reproduït el 1916 a la revista *Pensat i Fet*. El xativí reflectia el luxe del moviment que tenien algunes figures:

«Les fogueres (falles) se reduïxen, pues, en el dia, a un entaulat en forma de carafal format de parets de llèns o paper, que cubriren el combustible que té que ardir; y damunt se pòsa, o be una o be moltes figures, que representen alguna escena de costums, o algun personage típic, aplegant el lujo en estos últims anys hasta l'extrem de que les figures siguen de moviment, y estiguen vestides en propietat y encara en gust la major part»⁰².

Cal recordar que a la segona meitat del segle XIX i principis del segle XX predominava la falla de tipus teatral, atès que l'estructura del cadafal n'era d'una cara amb lúís d'un entarimat bastant alt. Les falles fan la sensació de ser un escenari on els ninots representen personatges i situacions versemblants, però sempre transformades per la caricatura i la deformació grotesca (Borrego i Hernández, 1999:328). Aleshores, no és estrany que la instal·lació de ninots mòbils a les falles fóra ja un costum ben arrelat que ajudaria a entendre allò susceptible de ser criticat mitjançant moviments precisos —de cames, braços, caps, boques o de tot el cos—, que reforçaren l'explicació visual i literària de l'escena (Lloret, 2019: 196). Cal tindre en compte la tradició de les titelles, la fabricació i la manera d'articular-se, inclús els coneguts com autòmats, els quals a base de mecanismes s'hi podien manejar i que possiblement inspiraria als creadors dels ninots que s'hi maneaven. Així entenem que crear ninots de falla que tingueren moviments no seria gens complicat (Quilis, 2020: 157).

Clars exemples són cadafals plantats a València a mitjan del segle XIX com el de la plaça de Bous de l'any 1866, que sota el lema *El ball dels negres*, estava format per 9 figures en moviment, el mateix nombre d'uns negres que a finals de l'estiu anterior anaven pels carrers de València divertint les gents amb els seus balls grotescos, sense més instrument que un bombo (Berenguer Marí, 2003: 64). També, les úniques falles que es plantaren a València l'any 1867, exemple d'excel·lència, foren la ubicada a l'hort de Soguers o d'en Cendra, organitzada per la Asociación Industrial y Filantrópica del Gremio de Sogueros, que tenia 14 ninots en moviment i la de la plaça de Bous. També podem citar la falla del carrer dels Cadirers de 1864 on els ninots ballaven, la de la plaça de Pertusa de 1864 on els ninots feien malabarismes o les titelles que es movien de la falla de la plaça de l'Espart de 1866.

Tota esta febra pels automatismes a les falles va perdurar fins ben entrat el segle XX, quan les falles comencen a ser monumentals, on preval la vessant artística del cadafal. Els premis condicionen i provoquen este canvi que comportarà la recerca d'artistes i minvarà l'aspecte satíric que hi havia estat present. Estèticament les falles configuraran una altra tipologia i, a poc a poc, passarà a ser rodada amb la presència de més escenes recollides sobre

un coronament com a peça principal i destacada. Des d'aleshores el moviment a les falles serà testimonial i puntual.

I és així, de forma puntual, com ha aparegut el moviment a les falles de Xàtiva, qualitat que no ha proliferat entre els artistes ni les comissions falleres. En pocs casos, almenys que es tinguen documentats, s'ha tingut l'enginy d'usar mecanismes per aportar dinamisme als cadafals. No obstant, com s'hi pot apreciar, hi són de sobra coneguts.

La primera vegada que trobem referències d'una falla en moviment als carrers de Xàtiva és a la plaça de Sant Pere l'any 1935. La idea va ser de Francisco Climent Mata qui va construir el cadafal que duia per lema *La música en decadència*. Sobre un elevat entarimat es disposava al centre de la falla un gran aparell de ràdio sobre el qual apareixia una ballarina, la qual girava al ritme de la música. Com comenta Enric Camànyez, «hi havia una dansarina que no parava de pegar voltes i re-voltes, dit ninot anava incrustat amb una fusta al repeu de dita falla, i u de la comissió o qualsevol, al so que tocava la ràdio, li pegava voltes al nano a dit ninot (1976)».

Estos moviments mecànics acompanyats de so musical eren per tal de criticar l'aparició de la ràdio i a la música de jazz que en ella s'escoltava i que tanta llanda donava. A més a més, posava èmfasi en el perill que corrien els músics davant d'este aparell amb la crisi de la bona música, dels compositors i dels músics, idea que és plasmada a la publicació oficial mitjançant un verset que acompanyava a l'esbós de Climent:

«La Radio ha invadit
tots els racons de la terra,
i el músic mig oprimít
ha declarat fer la guerra,
a este invent malait».

Respecte a la falla, que va obtenir el tercer premi, la premsa deia que estaven encantats de contemplar «una sátira pura, fina, intencionada y bien desarrollada sobre *“la decadencia de la música”*. ¡Bravo amigo Climent!»⁰³.

Ni cal dir que esta innovació va ser tot un èxit amb l'acceptació del veïnat i públic visitant (Sanchis Martínez, 1992).

Este èxit va provocar que Paco Climent projectara una altra falla amb esta peculiaritat. I a la mateixa plaça Sant Pere, l'any 1936, es va plantar un avió amb hèlices, dos ales i tensors al més alt de la falla, el qual anava pegant voltes (Camànyez, 1976).

A la revista Xàtiva Fallera, on va aparèixer la relació de tots els esbossos de les falles, sota el de la falla de la plaça Sant Pere, apareixia un verset explicatiu de la falla:

«L'aviació hui va molt alta
i és del món l'admiració;
però hi ha qui pren té-malta,
puix te l'arròs en un racó!...».

Cal donar un salt de més de quinze anys per tindre documentada una altra falla amb moviment. Serà a la plaça de Sant Jordi on Antoni Grau Tomàs plante l'any 1952 el cadafal *Problema resolt*, que com apunta Josep Sanchis «l'artista per mitjans manuals feia moure lleugerament dos grans braços de cartó i fusta que eixien de baix d'una reproducció del campanar de la Seu situat al cadafal de la falla»⁰⁴. Evidentment, aquell moviment dels braços del campanar de la Seu humanitzat es feia d'acord un entramat de corrioles i cordes, el qual era accionat per una persona des de dins de la falla, el qual era substituït per una altra quan s'hi cansava (Sanchis Martínez, 1992).

Cinc anys després Antoni Grau Tomàs recorria al moviment per a confeccionar la falla de Sant Jordi. Aquell 1956, el lema escollit va ser *Tod per diners*, una grandiosa falla que va sorprendre el veïnat de la ciutat, el qual no volia perdre's aquell magnífic cadafal tan ben executat per l'artista ni la ja no tant innovació del moviment de les tallades del meló.

I és que aquell any, la falla presidida per Fernando Segura Coll, va apostar molt fort per la falla. L'esbós ja deixava clar el gran projecte a realitzar. Fins i tot, segons la documentació remesa a l'ajuntament amb motiu de la revisió i censura, existeix un paper amb els dibuixos d'una ampliació de la falla amb la presència de més ninots i una descripció de les quatre escenes, la qual va estar segellada el 7 de març de 1956⁰⁵. Destaca la tercera escena

⁰⁴ "Les falles, d'ahir a hui", *Noticia 7*, 20 de març de 1991, p. 10. BMX.

⁰⁵ LG 1698/2, Arxiu Municipal de Xàtiva (AMX).

on es descriu que «Un artista que se lleva el premio de las fallas y al lado otro artista con una palera en las manos», crítica en relació al que va ocórrer l'any anterior quan els artistes Ramon Morell i José Camarasa van denunciar davant l'Ajuntament el plagi de la falla realitzada per Antoni Grau a la plaça de Sant Jordi i que va ser mereixedora del primer premi (Tormo, 2005).

Aquell any, el nivell de les falles fou elevat i, com deia la premsa, «el jurado se ha visto en un aprieto para adjudicar los seis premios del Ayuntamiento, pues unas fallas los merecían por presentación y otras por su gracia, y destacando por su fino arte la infantil de la plaza del Españolito (primer premio) y la gigantesca, con 48 ninots, del modesto barrio de la plaza de San Jorge, con otro primer premio⁰⁶».

La falla, coronada pel dimoni amb un imant sobre les set tallades de meló, feia referència als set pecats capitals amb crítiques a les pràctiques monopolitzadores com ara un acord entre forners per a unificar el preu del pa o la introducció de la venda a crèdit. De fet, el comerciant és una figura molt criticada ja que en general s'identifica comerciant amb acaparador. La crítica deia:

«O la bolsa o els diners
figura molt important
que representa al comerç
i al gran negoci que es fa.
Entre sellos i matrícula
i contribució elevada
viu i triunfa el comerç
i està en la cama en alt».

A les fotografies que van immortalitzar esta fita de les falles de Xàtiva s'hi pot apreciar que el lleuger moviment de les tallades del gran meló de tot l'any va patir algun inconvenient, atès que alguna d'elles es va trencar i ja no s'hi va poder moure més.

Per últim, afegir que esta falla també podria tindre un altre moviment com apunta Mariano González, qui compta que el gran dimoni, vestit de roig, com cal, aüssava i baixava els braços traient una rastrera de monedes d'or d'un cofre de pirates (González i Baldoví, 1987).

La darrera falla amb moviment que tenim documentada és la realitzada per Miguel A. Gosalbes Moracho l'any 1991 per a la Falla República Argentina. Duia per lema *Campanades de campanya*, que tenia per coronament un guerrer que eixia d'una campana trencada i que acaronava una ballarina, la qual tenia moviment circular entorn el seu eix. Com comenta Josep Sanchis «una *polea* i un motor elèctric que produïa la rotació a les revolucions marcades, per al bon efecte de la dansa. Formava el mecanisme que componia aquell moviment (1992)».

Després de tants anys de no poder observar una falla amb esta peculiaritat, este esdeveniment era notícia a la premsa local, on s'hi destacava que «*por primera vez en Xàtiva una falla tendrá un remate en movimiento, lo que supone una auténtica novedad, que únicamente ha sido vista en la ciudad de Valencia*»⁰⁷.

A la notícia s'especificava que la ballarina tenia huit metres d'alçada i més de 200 quilos de pes. A més a més, afirmava que el moviment era possible gràcies a «*unos motores colocados en el interior de la falla, que han sido especialmente estudiados para que surjan el efecto deseado*». Per a l'artista, esta innovació significava «*una clara superación en mi carrera, y al mismo tiempo dar a las fallas de Xàtiva una mayor importancia en cuanto a su calidad*».

Malauradament, a pesar d'haver-se estudiat a consciència el projecte, la ballarina va deixar de funcionar el primer dia de falles.

La falla, en la vessant crítica, versava sobre la propera campanya electoral. Respecte al coronament, amb la ballarina i el guerrer, l'explicació de la falla ens deia que:

«Contra la permanència
De la ballarina al poder,
S'oposa amb resistència
Un rabiós guerrer.

A l'oposició contraresta
Una subtil ballarina
Que va guanyar en conquesta
Una alcaldia divina.

⁰⁷ «Una bailarina dará movimiento a una falla», *Noticia 7*, 13 de març de 1991, p. 22. BMX.

Amb el seu ball ha aconseguit
La ballarina municipal
Que els guerrers s'haguen unit
Per a fer-li'l passar mal».

Estètiques transitant per l'excentricitat

Hom està acostumat a contemplar una composició de la falla, de caràcter piramidal, on s'hi definix una estructura central, la qual està configurada per un cos central: la base —un objecte quotidià, personal o arquitectònic, entre d'altres—, sobre el que sobreïx el coronament de la falla —una figura que respon a un ninot de grans dimensions, una cap humà o la presència d'animals preferentment humanitzats—. D'acord el pressupost o segons es determine al projecte, esta estructura central variarà en volum, en nombre de figures i estructures o, segons convinga, s'afigen contra-remsats que sorgixen del propi cos central o des d'algun lateral. La falla s'hi completa amb les escenes, disposades sobre una base o sobre terra, les quals s'hi plasmen al voltant del cos central. La falla sol tindre una cara principal però pot ser apreciada des de qualsevol perspectiva, atès que s'hi pot rodar.

Respecte el model morfològic —estructura, disposició i composició—, esta pot ser una definició vàlida de falla convencional on caldria analitzar i discernir amb profunditat aspectes escultòrics i pictòrics. Com s'hi ha apuntat, este model tradicional és el que es repeteix any rere any, el qual s'imposa en la majoria dels casos sense absorbir, en cap moment, una innovació estètica i, perquè no, artística.

Esta opció tipològica dels cadafals continua present en els nostres dies i que, com ben bé defineix Alejandro Lagarda (2015), es correspon a un model hegemònic, «un model de falla majoritari però no únic ni canònic, que aposta per una estructura ascendent i el contingut de la qual es desenvolupa segons el model de “tema i variacions” des del remat a les escenes, independentment del seu desenvolupament plàstic o estètic, però sense trencar l'estructura i amb la premissa d'un contingut i desenvolupament expressats a través de la figuració».

No obstant, podem trobar diverses propostes que no responen a una tipologia tipus, i que moltes d'elles podrien ser considerades com a falles resposta al model hegemònic.

Una de les primeres referències es produeix l'any 1974. Després de sis anys confiant amb l'artista faller Antoni Grau i Cros, els membres de la falla de la plaça de l'Espanyolet, sota la presidència de Joan Tormo, estimaven fer-se la falla per primera vegada. *Per on ens fan passar* era el lema de la falla d'aquell any, la qual va estar realitzada a un baix comercial del carrer Honorat Juan, el cartró dels ninots va estar facilitat pel mestre Vicent Lluna i la fusta fou adquirida a Banyuls, amb un pressupost de 40.000 pessetes (Roca Chorques, 1990: 34). L'experiència de construir-se la falla es va repetir els següents cinc anys. Respecte a l'estructura, el cadafal tenia una estètica basada en les construccions fetes per Ricard Rubert Andrés al cap-i-casal amb esbossos de José Soriano Izquierdo, com per exemple *Gepes acabades d'eixir de l'ou* (Mercat Central, 1961) i *Arbre genealògic de la por* (Mercat Central, 1962).

Estèticament, potser siga el cadafal més interessant dels cinc signats per la comissió de manera consecutiva, per l'estructura dels quatre arcs i el moviment dels cavalls cap a fora. Fou una idea que contraposava tot allò que s'hi estava realitzant en aquell moment.

Altra falla recordada va ser la de 1976, titulada *Un poble somniador*, que tenia com a remat el Portal del Lleó amb la font al costat. Arran aquesta falla va nàixer una iniciativa, encapçalada per López Sellés, de recaptar fons destinats a alçar una altra vegada el portal del Lleó. Després d'aquest període, esta comissió ja no es va atrevir més a realitzar la falla i va optar per contractar artistes fallers. En l'execució d'estes falles va formar-hi part Paco Roca Chorques, en aquell moment component de la comissió, el qual va començar a prendre contacte amb el món artístic faller.

El 1979, el barri de Sant Feliu contemplava una nova estètica de falla. La comissió fallera assumia la construcció dels seus cadafals fallers d'acord amb el seu tarannà transgressor i innovador. Els fallers i falleres de Sant Feliu sempre han tingut l'empresa de cercar noves formes d'actuar i el trencament amb d'allò establert per la majoria. El període dels huitanta és un extraordinari exemple amb la realització de falles i llibrets de renovada estètica on s'imposa la innovació. Com relata José Antonio Roca (1998: 37), esta innovació va estar gràcies a «un grup de gent aglutinada al voltant de Joan Rubio *El Nene* —qui tenia inquietuds artístiques motivades pels

seus estudis de Belles Arts—, i comptant amb el recolzament i la confiança de la resta de la comissió». Joan Rubio Garcia va estar l'*alma mater* dels projectes, a més de pensar les idees era qui dibuixava els esbossos i les sensacionals cobertes dels llibrets d'aquells anys (1977-1981 i 1983-1987). A la majoria d'estos exercicis va estar el secretari de la comissió encara que alguns anys el seu càrrec a la directiva apareix com a artista.

Este interessant període (1979-1982, 1985-1986) es va iniciar amb el cadafal *Un cert flair* on la peça central n'era una defecació coronada per un campanar de la Seu humanitzat, amb la qual el barri es va convertir en un excusat (Gandia, 1998: 6). Va destacar per la seua crítica mordaç i reivindicativa, de caràcter quotidià, local i del barri, la qual fuig de les crítiques trivials que apareixien habitualment durant aquells anys de la transició. També destaca pel canvi estètic del cadafal, on aquella gran cagerada és la protagonista d'una crítica que visualment és assimilada. Encara que desconeixem temes crítics al·ludits per la falla, pot ser que un d'ells estiguera en la defensa del medi ambient atès que va ser anomenada com a la primera falla radioactiva del País Valencià (DD AA, 2005: 44).

Els cadafals que següen a *Un cert flair* responen a estètiques convencionals, menys atrevides que l'inicial on cal recordar *Qüestió de pes* (1981) amb l'elefant i el rotllo de paper higiènic i *La guerra dels mons* (1982) amb l'ovni i l'avió. No obstant, la més recordada de les plantades al costat de la plaça de l'Om serà la de 1985, coneguda per tothom com la "falla dels palos". *Estructures* va estar el lema d'un cadafal on l'estructura principal està formada per llistons de fusta conformant formes geomètriques. Al voltant d'estes estructures apareixien ninots sense caps ni mans, els quals estaven literalment vestits amb roba. Estos ninots, confeccionats al casal de la comissió, foren conformats amb una estructura a la qual disposaren roba d'ús que fou tractada amb resines per endurir els teixits.

A pesar de la mancança de l'explicació de la falla al llibret, amb l'aparició només de l'esbós, sembla que la falla feia una reflexió de l'estat actual de la societat. Este cadafal amb una nova plasticitat, suggeria «un realisme crític com a renovació del compromís social existent i que s'hi tractava d'una aproximació progressiva a la cultura del País. Els pantalons, jaquetes i altres elements, imprescindibles

en la nostra societat com a hàbits establerts ens mostren l'home buit, pulcre, desconegut, i amb una presència que està a punt d'arribar, o ha passat de llarg. Després, les "estructures" creaven una fantasia poètica, física, cultural, càlida i sobretot mental. És com si la història es convertira en una insignificant i al mateix temps sobre acollidora torre de punt d'eixida. Un espai on el domini de les estructures és el principal protagonista (Soriano, 1986)». Amb allò de la nova plasticitat, Vicent Soriano incideix en el mèrit que ho mostre una falla, amb el fet de traure la cultura al carrer i popularitzar l'art i afirma que «el sentit de les noves falles no pot ser mai "una revolució pendent", sinó una realitat present, que sense cap dubte significarà que alguna cosa està canviant. Ja veureu com la història ens dóna la raó».

La falla, una vegada plantada, va patir un allau de crítiques negatives per una part dels que la visitaren així com part del col·lectiu faller que no entenia l'estètica del cadafal al·legant que la comissió fallera de Sant Feliu s'havia calfat poc el cap i amb quatre fustes ho havien apanyat. Amb tot açò, Luis A. Pardo Simón, al llibre de l'any següent, es defensava d'esta interpretació fallera amb què «dintre de les nostres possibilitats que tenim ho hem intentat» i és que, a pesar de les limitacions econòmiques, «durant molt de temps vam estar plantejant-nos la possibilitat de poder fer una falla diferent, alguna cosa que mai no s'havia vist, i arribarem a l'acord de fer aquell monument que va impressionar a propis i estranys» (1986). I com hem apuntat anteriorment, el mateix faller afirmava que «dintre del nostre carisma de joventut, hem intentat sempre anar contra eixos costums que es consideren falleres, i que pel pas del temps s'ha vist que no conduïen només que a deixar la festa fallera cada vegada més anquilosada».

La majoria dels projectes fallers que s'hi mamprenen per la comissió solen tindre un motiu econòmic. Este és un bon exemple, ja que aquell any 1985 la comissió va prendre la decisió de «prescindir dels artistes amb qui s'havia comptat i plantar, amb la finalitat de sanejar la malparada economia de la falla» (Roca, 1998:38). A pesar de l'èxit de la falla, almenys de portes cap a dins, no va haver-hi continuïtat de projecte alternatiu. L'any 1986, la manca econòmica era latent i va estar un altre any, el darrer, què la falla de Sant Feliu s'hi va fer la falla però sense

la direcció de Joan Rubio i amb un cadafal, *La borratxera*, amb una composició convencional. És de súmmum interès l'encetada dècada dels huitanta on la democràcia, a poc a poc, s'instal·la en la societat. La recerca de la llibertat estableix noves idees i inquietuds que semblen no ser assumides per part de la societat. El món faller és un exemple d'esta transformació social i, perquè no, política. La falla Sant Feliu, com s'ha pogut comprovar, ha estat una comissió inquieta en la recerca de noves formes de veure la festa així com l'efímera comissió fallera de Jaume I. Una comissió que, des de la seua constitució l'any 1981, va estar rodejada de polèmica atès que va patir el rebuig de part del col·lectiu faller en voler el naixement d'una nova comissió, encara que «no és desgavellat pensar que darrere d'aquest refús també estaven altres motius de tipus social, noves idees que incomodaven un col·lectiu rígid i ranci dominat per forces molt conservadores a l'ús de l'època (Sánchez Pérez, 2009:47)».

Malgrat els problemes de constitució, a més de la ubicació de la falla, el 1982 aconseguiren plantar-la a la plaça de Santa Tecla, cadafal encomanat a Roberto Andrés. L'artista de Carcaixent va repetir l'encàrrec, el qual ja va poder plantar la falla a la demarcació de l'Albereda, davant del bar Las Vegas. A partir del tercer any, la mancança econòmica de la comissió s'hi va ajuntar a l'ímpetu dels membres de la comissió en transmetre els seus ideals mitjançant els cadafals i els llibrets editats⁰⁸ els tres darrers anys d'existència de la falla amb la qual cosa van tindre la consideració d'obrar les falles plantades. Per la seua estètica, ens sembla interessant referenciar les falles de 1985 i 1986, que com les falles de Sant Feliu, van conformar, paral·lelament, una nova estètica i, sobretot, intenció crítica que va estar motiu de debat i polèmica.

Tat·lin va estar la proposta de 1985 i responia a una rèplica del projecte del monument anomenat *La torre de Tat·lin* en homenatge a la Tercera Internacional, un edifici que mai no es va construir. De ben segur, que la seua espiral, amb les seues formes rectilínies, foren les que decidiren a la comissió a fer aquest projecte pensat pel faller Enric Gimeno així com el fet de comptar amb poc pressupost, fet que s'explica al

llibret de la falla: «Com cada any es posarem, a pensar en el que-fer, “una cosa barateta”, deia Rafa Balaguer», aleshores president de la comissió. També es recull com s’inicià el projecte:

«En plànols, dibuixos i papers,
Enric Gimeno aparegué.
es reunírem aquesta volta,
ja, en el nou casalet.

“He pensat” —va començar—
“copiar una escultura,
que en París s’havia de fer,
en un moment d’apertura”..»

[...]

“Jo, crec, que és fàcil de fer
tot va en *maderes*
i per cert no posarem,
ni miqueta de paper”.

La crítica de la falla va ser de caràcter local centrada en la dimissió de la regidora de Fira i festes; les nomenades persecucions a l'alcalde per part d'una mare i una filla; la reina Fira d'Agost o la mala gestió del president de la JLF: «¡Oh! President, tira ja les toalles, que hi ha millor que tu per a les falles».

El 1986, els membres de la comissió de Jaume I van realitzar *Troya*, el qual va estar el darrer cadafal plantat per la falla Jaume I. Una reproducció del *Cavall de Troia* feia de coronament amb l'objectiu d'aconseguir un cos central voluminós a base de llistons i taulers.

A l'interessant llibret publicat hem trobat pocs versos explicatius però que porten un missatge lapidari amb una crítica sobre l'actualitat d'aquell moment:

«Entre els Troians i els del Raval, canvia res en la local.
La tele marinera, i la faena *perrera*. A casa aniràs, el dinar no tindràs i tele menjaràs.
Entre l'IVA i l'OTAN pel c..., ens donaran.
Per anar per un carrer empedrat, un bac ha pegat.
De la dictadura eixiràs i de la censura no t'escaparàs.
Esta tia ha caigut, buscant el canvi faller que ha hagut».

Decididament, a pesar del seu ímpetu, els *grecs* de la falla Jaume I no pogueren conquerir aquella *Troia* fallera tancada

de ment i posaren fi a una conquesta que, a poc a poc, s'hi va fent a base de menudes batalles.

Una dècada hagué de passar per a què els carrers de Xàtiva pogueren acollir una nova proposta d'estètiques diferents. El barri del Raval acollia *Els triomfs no sols venen de París*, un cadafal realitzat per la pròpia comissió fallera. La falla va estar un gran èxit per la seua vàlua innovadora i que, a més a més, aconseguí el premi d'enginy i gràcia. Tenia com a cadafal una reproducció fidedigna de la Torre Eiffel⁰⁹ i els ninots estaven fets de tauler de fusta amb cares de gent de la ciutat. La idea i direcció del projecte va estar a càrrec de Pepe Castells i va comptar amb una seriosa organització amb la distribució de tasques: netedat i ordre de subministrament, comptabilitat d'hores, transports, cap de personal, aprovisionament de material, andamis i filmacions, marcador de ninots, encolat i empaperat i pintura, cap de taller, matxaca i recader, coordinador del tall i confecció, idees i secretaria direcció, explicació de la falla, il·luminació de la falla, muntatge i nivell, muntatge ninots, encarregat de fusteria i cremador oficial.

Conceptualment, la intenció de la falla radicava en què «tothom vol aconseguir l'èxit en qualsevol de les facetes de la vida, però l'èxit no es troba al voltar d'un cantó, no es pot obtenir en un obrir i tancar d'ulls. És necessari esforçar-se i per tant: l'èxit no ve de París». Amb esta declaració d'intencions, l'explicació

09 Sembla que va ser la segona vegada que s'hi va plantar a Xàtiva una falla amb la reproducció de la Torre Eiffel. Manolo Blanco i Sancho, l'any 1974, va plantar a la demarcació de la falla J. R. Jiménez el cadafal *Tot de París*, on la reproducció de la torre parisina formava el centre de la falla sustentant-se sobre un gran cascavell. A la cùspide de la torre apareixia una cigonya. El projecte fou molt estudiat per l'artista xatívi amb la confecció de plànols sobre paper mil·limetrat per conformar un tram de fusta idoni i fidedigne a l'original. Este tipus de corrent, anomenada *monumentalisme*, va estar molt de moda els anys seixanta i setanta al cap-i-casal, consistent a construir a escala els edificis i escultures mès importants. Exemples d'este estil, amb la reproducció de la Torre Eiffel són el cadafal que duia per lema *No a la píndola* i plantat per Arturo Martínez Areal l'any 1969 a l'encreuat de carrer de Baix — Mesón de Morella que, per la seua disposició amb la torre i la cigonya, sembla ser la font d'inspiració de Manolo Blanco i, principalment, la plantada a la plaça de l'Ajuntament l'any 1966 per José Barea Sánchez sota el lema de *Ahí queda eso*, la qual tenia una altura de 32 metres. També, el 1929, Carlos Cortina Beltrán va plantar una reproducció de la Torre Eiffel a la plaça de Mariano Benlliure, una falla que duia per lema *El concurs de les belleses*.

inserir del llibret contemplava, amb el binomi de París i el ciclisme, diversos esforços per criticar els polítics on «hi ha qui s'apega a roda»; als membres de la JLF on alguns «són novicis en la tasca, i no volen fracassar, però hi ha uns quants “membrillos” que difícil ho estan passant»; als mestres del ciclisme com Roldán, De la Rosa i Conde; als mateixos fallers o als qui treballen als mitjans de comunicació.

El propi Pepe Castells era conscient de la grata experiència viscuda i afirmava que «vam plantar una falla que recordarem durant molts anys per diversos motius: va ser la falla de més altura plantada mai a Xàtiva, la seua estructura era innovadora (ninots, pintura, bases...), vam guanyar una menció honorífica al ninot presentat a l'exposició i vam obtenir el premi a l'enginy i gràcia de les falles de Xàtiva, però en realitat la major satisfacció va ser el reconeixement de tota la gent que ens va visitar: fallers, periodistes, polítics. A la televisió i al diari es va parlar de la falla del Raval i tots van saber apreciar l'esforç que havíem realitzat (1997)».

L'èxit aconseguit amb la Torre Eiffel va provocar una continuïtat en la idea d'escometre projectes amb certes estètiques diferents a les convencionals i amb un alt contingut d'originalitat. I així fou que els anys 1997 i 1998 els projectes van nàixer des de dins de la comissió sota la idea i direcció de Pepe Castells però realitzats per l'artista faller Miguel A. Gosalbes Moracho. *La mobilitat de la vida* s'hi va plantar el 1997, la qual estava formada per tres grans arcs que suportaven una cúpula de forma hexagonal, la qual deixava veure al rei Felip V penjat, cap per avall, d'una grua de la construcció amb la peculiaritat de què el monarca Borbó utilitzava un mòbil. La falla duia com a tema monogràfic la mòbil-mania que estava tant de moda i que, fins i tot, ha fet canviar els costums de la gent. Les diferents escenes criticaven esta moda des de distints aspectes: *marujas-line*; *forci-line*; *Marxa-tel*; *paisa-tel*; *Rifa-tel*; *cagalloni-tel* o *mòbil-inmòbil*.

Si falla l'equilibri, va ser la tercera de la trilogia de les falles innovadores de la comissió del barri del Raval. Un castell de cartes de la baralla espanyola conformava el cos de la falla amb ninots de fusta bidimensionals.

Aquell mateix any de 1998 poguérem apreciar una altra proposta diferent als carrers de Xàtiva. La falla Molina-Claret plantava *Salve's qui puga*, executada al taller

de Miguel A. Gosalbes Moracho sobre una idea d'Enrique Climent i que va comptar amb l'ajuda dels fallers de la comissió, amb el resultat d'un cadafal de grans proporcions malgrat el reduït pressupost (DD AA, 2005: 44). Es tractava d'un coet espacial en el moment de l'enlairament, atès la típica presència d'una estructura lateral com a base de llançament. Segons el lema de l'explicació la destinació del coet estava clara: *Salve's qui puga, tots a la Lluna* i així poder enviar «a tot aquell *pendonet* que de la vida fa runa». Es tractàvem temes com el problema de l'abocador del Carraixet, els nous membres de la JLF, la sempre batalla entre els grans partits polítics, la grua municipal i el seu quefer o el laberint que s'havia creat al barri per facilitar l'entrada al pàrquing de la glorieta.

Hagueren de passar uns quants anys per poder contemplar una alternativa estètica en els cadafals fallers de la capital de la Costera. I va ser una altra proposta sorgida des d'un casal faller. En este cas, els fallers i les falleres del Barri del Carme plantaren el 2004 el cadafal *Typical Spanish* que tenia com a peça principal una reproducció del famós bou d'Osborne. La proposta va resultar atractiva davant l'imponent reclam comercial i pel fet de ser visitable on la gent hi podia interactuar i fer-se fotos en panells on es van pintar divertits cossos on els més atrevits s'hi posaven darrere i guaitaven el cap. Els ninots exposats a la base del bou estaven realitzats amb tauler de fusta, on es va retallar la silueta i es van pintar i caracteritzar polítics i personatges de la vida social xativina així com membres de la comissió. A més a més, s'hi va reproduir, a un dels laterals, la taquilla de la plaça de bous de Xàtiva. En definitiva, va estar una proposta atrevida amb resultats excel·lents quant a la idea, l'alternativa estètica i la proposta crítica ja que va estar farcida de bona sàtira. A més a més, cal recordar que va estar inserida en la secció especial, la qual cosa va suposar un revol en el col·lectiu faller.

Malauradament, este projecte només va durar un any a pesar de l'intent de l'any 2005. Es ben sabut que este tipus d'iniciatives suposen una gran organització i sacrifici per part dels membres de la comissió i a pesar dels bons resultats que s'hi puguem aconseguir, solen sorgir friccions al dedicar-li moltes hores o veure el projecte des de distintes perspectives. En este sentit, la falla de Verge del Carme va voler repetir

experiències però amb la contractació d'un artista faller. *Les idees de l'alcalde* va ser la proposta de 2005 que va signar Francis Guerrero amb la realització d'una nòria de fira com a cos central i casetes al voltant. El llibre de falla va estar concebut com un llibre de Fira, tot carregat de sàtira i crítica. Mostra d'açò és el títol del llibre *Fira de març, Xàtiva, del 15 al 19, per privilegi d'Alfons I (El xaparro)*, que ja donava mostra de la línia en què estaven basats el cadafal i la pròpia publicació, on irònicament l'Ajuntament tractava de crear una segona fira a Xàtiva, en este cas en març, i així poder desfer-se de les falles. Este segon projecte no va tindre tant d'èxit com l'anterior on sembla que van haver-hi desavinences entre l'artista i la comissió amb el projecte i la seua projecció en el carrer.

Altres propostes a destacar d'esta primera dècada del segle XXI, són les plantejades per Xavier Herrero Martínez per a la falla de Murta—Maravall. L'any 2003 va plantar *Viatge a la Lluna* (2003) on proposa un viatge espacial amb un acabat que ens recordava un còmic de Tintin atès la disposició com a coronament d'un coet espacial pintat en roig i blanc. D'estètica diferent també va ser *Qüestió d'ous*, plantada l'any 2006, on els ninots obeïen a ous humanitzats per fer crítica local jugant amb l'arrel d'ou amb els títols de les escenes. Finalment, l'any 2008 es va plantar *Una ciutat de joguet*, amb la particularitat de què els ninots eren reproduccions a major escala dels famosos *playmobiles*. El coronament obeïa a una grua de la construcció la qual “plantava” la paraula Xàtiva. Tractava temes locals referents a la construcció com els PAI's que s'hi projectaven a la ciutat o la reforma de la plaça de bous, entre d'altres.

La proposta de concepcions i estètiques alternatives al model convencional de cadafals fallers, com hom ha pogut apreciar, respon a propostes sorgides dels propis falleres i fallers. No obstant, en tot este seguit de projectes, podem trobar la trilogia fallera de l'artista faller Ignacio Ferrando Tamarit, la qual va poder ser observada a l'encreuat de la Falla Molina-Claret els anys 2008, 2009 i 2010. Als carrers de Xàtiva es va poder gaudir de la característica obra de l'artista valencià, qui ja acumulava una gran trajectòria al cap-i-casal en demarcacions com l'avinguda Peset Aleixandre—En Guillem Ferrer, Jacinto Benavente—Reina D. Germana, Serrans—P. Dels Furs, Cadis—Dénia o Portal de Valldigna—Salinas. Ferrando

destaca per crear unes falles d'estil molt personal, fàcilment reconeixible i amb una forta càrrega crítica (Marco, 2021: 109). El 2008 vam poder presenciar el seu modelatge característic i la seua disposició disgregada amb el cadafal *Terra de Caín*, el qual feia referència a la guerra civil espanyola amb la disposició d'un cos amb dos caps que representaven els dos bàndols de la contesa. L'explicació de la falla, resolta molt bé per Ximo Roca davant el delicat tema, feia similituds entre allò que va passar i el present, sobretot en el vessant polític on «molt poc trellat en tenim, perquè hem arribat a l'extrem, de fer com va fer Caín i tots ens traicionem».

Esta *Terra de Caín* va estar seguida per *Lluna Negra*, cadafal que homenatjava el quatre-cents aniversari de l'expulsió dels moriscos des d'una perspectiva crítica i amb el segell de Ferrando. El cadafal s'hi presentava amb una espècie de monòlit sobre el qual apareixia el bust d'un morisc i les diferents parts de la lluna, tot plegat per donar-li sentit al lema escollit. Altra vegada Ximo Roca posava la part literària de la falla, qui fa una exposició reflexionant sobre els aspectes més interessants «del legat cultural i històric que els sarraïns deixaren» com ara el paper de Xàtiva i l'escriptor Ibz Hazm. També parla de la «gran hipocresia» que s'hi produïx en la celebració de la festa dels Moros i Cristians o de la manipulació de molts episodis de la història.

La trilogia va concloure amb *Saga 2010*, que com el mateix artista definia era com «Aventura 2010, en el sentit de les epopeies nòrdiques, en aquest cas l'epopeia és la de Xàtiva. És un passeig per l'essència de Xàtiva, la seua història, el seu passat... mirant al futur amb una actitud optimista i positiva encara que, alhora fent la crítica que calga, com correspon a tota falla (Baraza, 2010:32)». En este cas, Ferrando es va centrar més en un aspecte local a diferència dels anys anteriors en què havia tractat temes més genèrics. Respecte a l'estructura de la falla, esta girava entorn la figura d'un pensador que s'hi recolzava sobre un pedestal. Ximo Roca feia similitud amb la ciutat i s'hi preguntava si Xàtiva està dormint:

«Xàtiva dormint està
sobre els pilars del passat.
o ens fiquem a caminar
o tindrem un futur cremat».

Altres aspectes recollits a la crítica eren l'autoritarisme amb què Alfonso Rus governava la ciutat, la sempre inútil discussió entre Falles o Fira, la pèrdua d'oportunitats per part del consistori, el *canvi de jaqueta* per part dels polítics o la mancança d'investigació a l'hora de retolar els nous carrers de Xàtiva.

Per cloure amb falles d'estètica diferent, cal referenciar tres cadafals plantats a la darrera dècada. La primera d'elles va ser realitzada per Manolo Blanco Climent per a Selgas—Tovar l'any 2011, on no destacava per la seua tipologia sinó per presentar-se l'absència de color atès que s'hi trobava completament pintada de blanc. Duia per lema *Quin moment ens espera* i es presentava com un cementeri amb un coronament que representava un pedestal sobre el qual hi havia l'escultura d'una fallera, com si fora un panteó funerari. Tractava sobre els problemes que tenia el col·lectiu faller davant la crisi patida, els quals eren representats amb creus i làpides.

El joc dels escacs va estar plantat al barri del Carme l'any 2015, cadafal que va ser realitzat per la comissió fallera, la qual va voler evocar el treball realitzat el 2005. La composició del cadafal responia a un gran tauler d'escacs on sobreixien les figures del rei i la reina com a coronament, les quals responien als càrrecs de president i fallera major atès que les figures d'escacs presents al cadafal representaven membres del col·lectiu faller xativí així com a artistes fallers locals. Cal afegir que tots estos ninots, plasmats de forma bidimensional amb tauler de fusta i amb l'ús de blanc i negre com a color, estaven caracteritzats d'acord amb l'ús de l'estil del còmic. També destacar la seua forta crítica, eina habitual en les falles projectades pels membres de la falla Verge del Carme.

La darrera de les falles plantades a Xàtiva amb una estètica fora de l'habitual ha estat *Llavors*, obra de Josep Almiñana Garcia per a la comissió de la Falla J. Ramon Jiménez l'any 2019 i responia a una al·legoria a la vida i, com escrivíem al llibret explicatiu, «la llavor és l'inici de qualsevol vida, aquella que tots hem rebut per part d'altres persones o esdeveniments passats. L'artista té una llavor, la qual està basada en altres artistes; els fallers conreen una llavor recollida per la gent major de la falla o els nostres fills planten la seua llavor configurada per tot allò que transmetem els pares». El coronament de la falla era el bust d'un pensatiu xic que a les seues mans acollia la llavor. José Ramón Cerdà ens deia que:

«Amb delicadesa i estima,
plantarem entre tots la llavor.
Esperant veure com germina,
en aquest Planeta captivador.

La llavor...
és l'essència de les coses,
l'element germinador
de vides meravelloses».

Les diverses escenes, com un continu de la vida, ens mostrava
La collita, com l'hora de recollir allò que sembres;
Amb Nifuniñã, *la collita a fer la mà*, considerant
els nostres fills com un prototip que passa
«per damunt de l'educació»; *La llavor que està
per vindre*, escena en la qual hi havia una dona
embarassada, ninot presentat a l'exposició; *La llavor
de quatre anys*, escena que feia crítica als partits
polítics i tot allò que havien plantat en quatre anys
i *Cal cuidar la llavor*, on el poeta ens deia que:

«Hem de cuidar la llavor,
perquè és el futur del present.
I no et faràs cap favor,
si en plantar-la, et fas absent».

El cadafal, encara que responia a una disposició convencional, tenia
una estètica diferent quant el modelatge i la pintura
utilitzada en els ninots. Almiñana barrejava ninots
definitos físicament amb altres més desfigurats
per ressaltar allò exposat.

Falles visitables

Visitar cada any la falla del Cid—Trinitat a la plaça embrió de les falles
de Xàtiva potser siga una acció romàntica. A mi em
sembla. Contemplar el modest cadafal faller
a un entorn emblemàtic del nucli antic sense
tanques però respectant l'obra efímera i la seua
acurada decoració és un fet agradable i que, com
una acció urbanística, fusiona la falla amb l'entorn,
sense barreres i sense esculls, tot lineal. I és així com
les falles s'hi senten més acaronades pel seu hàbitat
natural: el carrer. Les comissions, any rere any,
estenen les tanques al voltant dels seus cadafals
per protegir la seua vàlua i impedir actes vandàlics.
Clar, sembla que ens hem acostumat a veure les falles
des d'una tanca sense poder acostar-nos un poc més
als ninots i sense poder interactuar amb ells.

- La sensació que transmet la falla de la plaça de la Trinitat ben bé hi podria ser aconseguida en altres indrets de la ciutat. No obstant, al llarg de la història de les falles hem pogut aconseguir esta sensació o, almenys, un generós tast.
- La falla plantada a la plaça del Mercat de 1943 ho va aconseguir, atès que n'era visitable. *Possible mercat al pateix puesto* va ser el lema de la falla realitzada per José Castelló Morant, qui va plantejar un mercat on s'hi trobaven les parades i els comerciants així com els que acudien a comprar. La gent interactuava amb els ninots como si foren també clients del mercat.
- La falla, que va guanyar el primer premi, plantejava com a crítica la de crear un nou mercat d'alimentació i feia ressò de les relacions socials que existien en este lloc ja que «*sempre habut así costum de pasechar p'el Mercat i asó es prengué tan afort fenseu tots com a obligat*». També criticava que hi havia xiques que anaven a *pescar* nóvios.
- La premsa feia ressò dels premis i explicava les falles. Sobre la del Mercat deia que «es una animada sátira del proyecto del Mercado Central, con la novedad de que el público puede recorrer el interior de la falla y acercarse a las revendedoras de las paradas»¹⁰.
- Dos dècades més tard, el 1968, Antoni Grau plantejava a la demarcació de la falla República Argentina una falla visitable. Entre dos grans llibres se sustentava el centre de la falla, sota el qual es deixava un espai on la gent hi podia passar. A les portes d'este espai hi havia un cartell que deia "Exposició d'art modern", i és que, efectivament, a l'interior de la falla s'hi va instal·lar una exposició de quadres humorístics, d'autors com ara Pepe Grau o Antoni Grau. L'exposició s'hi podia visitar a certes hores (Sánchez Pérez, 1994:40).
- Una idea semblant és la que va plantejar M. A. G. Moracho a la mateixa demarcació per al projecte de 1989. *Retorn a l'antic* era el lema d'aquella majestuosa falla que reproduïa el campanar de la Seu de 16 m. d'altura i que va aconseguir el primer premi.
- L'artista faller afirmava que «és una idea que portava ja madurant molt de temps però que per qüestions de pressupost no havia pogut fer perquè duu molta estructura de fusteria per a que dins no s'estiga estret i es puga entrar com si estigueres en ta casa, ¿Per què? Perquè ja fa anys que ho vaig vore a València i em vaig

¹⁰ *Las Provincias*, 20 de març de 1943.

quedar asombrat de l'impacte que podria tindre a nivell de Xàtiva ja que pocs fallers de Xàtiva visiten les falles de València. S'ha comentat que algunes falles ja ho van fer ací, inclús República Argentina un any tenia un bar pel qual es passava. El que enguany es podrà visitar no es això, sinó un recinte tancat que tindrà porta d'eixida i un altra de entrada en el que es visitarà i es coneixerà la falla per dins. Conèixer la falla per dins, de la fusteria, conèixer les misèries de la falla per dins perquè és el que no es veu, la part oposada del que es veu per fora: cartó sense pintar, tatxes doblades, fusta, etc. Això és interessant que la gent pugua conèixer com és una falla per dins»¹¹.

Efectivament, la idea va ser oferir a l'interior de la falla una mostra del procés d'elaboració i construcció, des de l'entramat de fusta, passant pel cartó fins la pintura. Malauradament, la forta pluja d'aquell any va impedir que la falla poguera ser visitada per dins atès que estava tot fangós i haver-hi molts cables elèctrics pel mig (Sánchez Pérez, 1994:61).

Una altra de les falles visitables va ser *Xàtiva nit i dia*, un cadafal de Xavier Herrero Martínez plantat per a la falla de Sant Feliu l'any 1998. Tenia també com a cadafal la reproducció del campanar de la Seu que era suportat per una mà feta amb la tècnica de vareta i que, possiblement, siga un dels escassos casos que una falla conté alguna peça realitzada sota esta tècnica.

Aquella falla va estar realitzada per a commemorar el 25é aniversari de la comissió amb l'interés de realitzar alguna cosa distinta. De forma conjunta i consensuada, per part d'artista i comissió, s'arribà a la realització del projecte que s'executà. El propi Xavier Herrero escrivia a l'explicació de la falla que «no s'ha d'oblidar que en aquest barri es plantaren unes de les falles més originals i sorprenents de Xàtiva, molt abans que d'altres se les donaren d'originals. Per tant, recuperant el temps perdut i aprofitant l'esdeveniment, els oferim una falla amb l'esperit de les d'abans, amb l'ànim de sorprendre i agradar».

La falla, que responia a un conjunt de cases i carrers en la seua base, podia ser visitada com si uns turistes visitaren

¹¹ "Entrevista a M. A. Gozalbes", *República Argentina. Diari commemoratiu del XXV aniversari de la falla República Argentina*, 5 de març de 1989, p. 9.

la ciutat, ja que la crítica versava sobre este tema. La idea de falla visitable s'hi va estendre a tot el carrer per poder acollir una exposició retrospectiva dels 25 anys de la comissió amb imatges de cadafals i falleres majors. Falla i exposició estigueren acotades i presentades per un arc donava la benvinguda al visitant.

Cal afegir que el fet de realitzar la mà en vareta, apart de l'acabat, va ser el d'il·luminar-la des de l'interior. La falla, per la seua originalitat, va ser mereixedora del premi d'enginy i gràcia.

Una altra de les comissions que va preparar a consciència el seu 25é aniversari va ser la falla J. Ramon Jiménez. El 2003, els Germans Colomina van executar magníficament el cadafal *Far West Xàtiva*, que va ser mereixedor del primer premi de la secció especial i d'enginy i gràcia. El cadafal fou decorat per la comissió amb la construcció d'un *fort*, al més pur estil de l'oest americà, per conformar un tancat de la falla amb la peculiaritat de tindre dues portes, una davant i altra darrere, des d'on la gent podia accedir al llarg del dia i visitar la falla des d'una posició més pròxima. A l'interior del *fort* es van muntar uns panells amb la història de la falla al llarg dels 25 anys. D'una forma semblant, els membres d'esta comissió mamprengueren un projecte per a què la falla de 2004 fora també visitable. *Aneu-se'n a fer la mà...r* va ser la falla realitzada l'any 2004 pels Germans Colomina, els quals van revalidar el primer premi. En aquest cas, enfocada en l'entorn marí, la decoració va consistir en la realització d'una tarima que li pegava la volta a la falla, amb la sensació d'estar per damunt de l'aigua, atès que l'escenografia de la falla s'hi plantejava a la mar. La passarel·la fou realitzada amb palets amb una barana realitzada amb xarxa provinent de les utilitzades en obra com a protecció. Malgrat el mal oratge, que va deslluir les falles d'aquell any, s'hi va poder visitar la falla per dins.

La falla viatgera

Com ve diu Joan Quilis, la falla guanyadora de les falles de 1952 «possiblement siga una de les falles més curioses i originals de tota la història de les falles de Xàtiva (2007)». La falla portava per lema *Tot fem... i fum*, la qual va ser obrada per Antonio Grau Tomàs al porxe de sa casa i muntada a la plaça de bous. La peculiaritat d'esta falla és que va ser plantada sobre la plataforma d'una camioneta Chevrolet, la qual la

convertia en amulant i es va mostrar pels carrers de Xàtiva així com pels pobles de la Costera. La seua arribada era sorprenent i estranya, i gràcies a aquell original emplaçament —el camió— molts pobles tingueren una falla als seus carrers encara que fora per unes hores.

El cadafal faller va estar realitzat per a la comissió fallera Foc i Flama, constituïda únicament aquell exercici faller. Després de cadascun dels diversos *tours* que va patir durant els dies de falles, la falla estava situada a la plaça de sant Francesc, davant de la seu de la Societat Musical de La Nova —El bar Mirabar—, directius de la qual n'eren els promotors de la falla. La comissió fallera estava presidida per Manuel López Vera i formaven part de la directiva Enrique Terol Guinart, Roberto Cortés Llorens, Rafael Martínez Alemany, José Mira Company, José Moscardó Caldes i Vicente Bellver Blat, entre d'altres. Cal destacar, com a anècdota de la comissió, que fins i tot tingueren un himne de la falla el qual fou compostat per Pablo Carbonell, aleshores director de la banda¹². L'himne començava amb la següent estrofa:

«Es la penya Foc i flama
un pomell de socarrats
que la vida se la passen
entre *juergues* i sopars».

Per cremar-la, es va descarregar i s'ubicà davant del quarter que ocupava el convent de sant Francesc —va haver-hi de demanar permís als militars—, i es va botar foc per la part de dalt on hi havia un ninot en forma de coet. Este esclatà amb dotze eixides i al fer-ho *el mascle* s'encengué la resta de la composició (Martínez Segrelles, 1982).

Per últim, apuntar que la crítica versava sobre el fem i altres components que es qualificaren com a tals: conserves, tabac, etc. A més a més, en l'explicació de la falla també va tindre cabuda la crítica cap els propis membres de la comissió, els quals foren plasmats amb jeroglífics amb l'objectiu d'esbrinar qui era cadascun dels membres.

Una falla disgregada pel barri

Per a l'exercici de 1945/1946 es constituïa la comissió de *las Fallas de la Plaza de San Jorge i calles Blanca—Bernissa—Capuchinos*. Resulta curiós que el nom de la comissió indique en plural allò de *Fallas*, però que té l'explicació que, en aquell any, la gent de la barriada va voler aglutinar en una mateixa entitat la festa fallera del barri, ja que en anys anteriors hi havia hagut activitat en els diferents carrers del barri —Vernissa, Llibertat, Blanc i Caputxins— tant en consideració de majors com infantils encara que mai a la mateixa plaça de Sant Jordi o de la Galera. La comissió fallera va estar presidida per José Pelegro Franco i va tindre en la directiva a Vicente Úbeda, Antonio Ferrero, José Calatayud, Francisco Gimeno i José Vila.

Respecte al cadafal, motiu que ens interessa, este va tindre la peculiaritat d'estar disgregat en els distints carrers que conformaven la comissió. Així és que, sota un mateix projecte, cada carrer va tindre la seua falla. El lema de la falla fou *Força Atòmica* i l'artista faller en realitzar-la va ser José Camarasa:

«Força i més força fan falla,
—falla que no està falla—
¿De la Bomba Atòmica es tracta?...
Cavallers, ¿què passarà?»

Així que, com diu el llibret explicatiu, hi havia falla i llurs derivats, en el qual tenen cabuda tres explicacions falleres: la de la Falla de la plaça de Sant Jordi, sota el lema de *Força Atòmica*; la de la falla dels carrers Blanc i Vernisa (*derivà* de la de Sant Chordi) amb el lema de *Força contínua* i la de la falla del Carrer Caputxins (*derivà* de la de Sant Chordi) que duia per lema *Força de necessitat*.

Com s'ha pogut observar, la temàtica girava entorn a l'actualitat d'aquell moment, amb la bomba atòmica i jugava amb les diferents formes de la força. En la falla de la plaça Sant Jordi hi havia com a coronament un globus terraqüi sobre uns llibres i damunt d'ell un savi amb la sorpresa de l'invent. A més a més es criticava l'estraperlo i la nova posició dels llauradors, els embarassos no desitjats, la desgràcia de demanar almoïna o l'arribada de l'electricitat. La falla dels carrers Blanc i Vernissa estava constituïda per una brega entre llauradors sota una estructura per emparar:

«No t'adorgues, llaurador
no t'achiques, ves avant,
que aquell que primer carrega
may li falten els lligams.

Viu, com viuen els rentites,
estraperlecha en lo camp
i te pasarás la vida,
dichós i en la cama en alt».

Finalment, la falla del carrer de Caputxins responia a una dona asseguda manejant un molinet de café «en funcions de molí gran, desfent daxa, çoh, prodigio i quines coses se vorán!», tot per criticar com es convertien les cases en molins improvisats davant la prohibició d'utilitzar els existents.

Així que aquell 1946 al barri es van plantar tres falles, cadascuna en un carrer però que compartien projecte i temàtica, aspecte que també s'hi va reflectir en el magnífic llibret editat, del qual també destacava l'excel·lent coberta realitzada per José Garcia Tortosa *Vèrnia*.

Coda

Estadísticament ha hagut un escàs percentatge de falles que hagen mostrat novetats en la seua exposició al carrer. De ben segur que queden altres per referenciar com les falles de Paco Roca plantades a l'Espanyoletó l'any 1986 en incorporar llums a alguns elements del cadafal; fer que de la representació de la font del Lleó brollara aigua a la falla de 1976 de República Argentina, obra d'A. Grau Cros; posar-li un xorret d'aigua al xiquet que pixava, ninot representat a la falla de Sant Pere de 193, posar-li llum a un far representat a la falla Ferroviària de 2005, obra dels Germans Colomina o altres exemples d'incorporar so, bombolles o fum als cadafals fallers.

A tall de conclusió, podem afirmar que les alternatives al model convencional de les falles han estat escasses on, any rere any, s'elegix el model convencional de falla, la qual cosa suposa una mancança d'atreviment i risc en els plantejaments artístics. Comissions i artistes s'inclinen per un model que té més capacitat a l'hora d'aconseguir els premis i, en conseqüència, no arriuen en plantejar noves estètiques i disposicions que obliguen el ventall a noves tendències artístiques i tipologies morfològiques. A més a més, caldria plantejar-se la incorporació de noves tecnologies en els cadafals: llums, so,

pantalles i altres recursos que alteren la monotonia a la qual, malauradament, estem acostumats. I si ens plantegem eliminar les tanques, de ben segur que les falles estaran més integrades en el seu entorn i tothom podrà gaudir millor d'elles.

Bibliografia

- Baraza, L. (2010): “Entrevista a Ignacio Ferrando Tamarit, l'artista de la falla d'enguany”, *Molina—Claret 2010*, AC Falla Molina—Claret, Xàtiva, pp. 31-32.
- Berenguer Marí, A. (2003): “Les falles de la plaça de Bous de València”, *Revista d'Estudis Fallers*, núm. 8, ADEF, València, pp. 61-73.
- Borrego I Pitarch, V. i Hernández I Martí, G. M. (1999): “Teatre a les falles” dins Ariño, A. (dir.): *El teatre en la festa Valenciana*, València, Consell Valencià del Cultura, p. 327-336.
- Camànyez Úbeda, E. (1976): “Breu història de les falles de Xàtiva”, *Llibret explicatiu de la falla del Cid 1976*, AC Falla Cid-Trinitat, Xàtiva.
- Castells, J.. (1997): “Una falla per a recordar”, *Falla Raval*, AC Falla del Raval, Xàtiva.
- DD AA (2005): “Alternatives a la tradició”, *Molina — Claret. 2005. Qüestió d'estètica*, A. C. Falla Molina — Claret, Xàtiva, pp. 44-49.
- Gandia, M. (1998): “25 anys tocant el tamboret”, *Falla Sant Feliu. 25 aniversari. 1974-1998*, AC Falla Sant Feliu, Xàtiva, pp. 6-7.
- Garzó Sanchis, A. (2012): “Quan Fuster va escriure a un llibre de Xàtiva”, *El Verí del Foc, núm. 6*, AC Falla J. R. Jiménez, Xàtiva, pp. 88-93.
- González i Baldoví, M. (1987): “Records fallers”, Xàtiva en Falles 1987, Junta Local Fallera, Xàtiva, sp.
- Lagarda Pérez, A. (2015): “Anotacions per a una teoria de l'art de les falles”. <http://unnouparot.hol.es/2015/04/anotacions-per-a-una-teoria-de-lart-de-les-falles/> [Última consulta: 8 de desembre de 2016]
- Lloret i Esquerdo, J. (2019): *Els titelles al País Valencià*, Universitat d'Alacant, Alacant.
- Marco, J. V. (2021): “Ferrando Tamarit, Ignacio dins Ressenyes biogràfiques d'artistes fallers i foguerers en actiu”, *Espurna creativa. Falla El Mocador 2021*, AC Falla Penya El Mocador, Sagunt, pp. 42-245.
- Martínez Segrelles, V. (1982): “Falles en el temps”, *Llibre explicatiu Falla República Argentina 1982*, Falla R. Argentina, Xàtiva, sp.
- Quilis Ródenas, J. (2007): “Els primers premis de les falles de Xàtiva (I). Dels inicis a la consolidació, de les falles de la República a les falles del franquisme (1934-1963)”, *Llibre explicatiu Falla Benlloch 2007*, AC Falla Benlloch—Alexandre VI, Xàtiva, pp. 82-90.

- (2020): “El moviment en les falles”, Falles a *Xàtiva 2020*, Junta Local Fallera, Xàtiva, pp. 156-159.
- Roca Chorques, F. (Coord.) (1990): “Historial faller plaça Espanyoletó”, *Falla Plaça Espanyoletó. XXX aniversari 1965-1990*, AC Falla Espanyoletó, Xàtiva, pp. 15-65.
- Roca, J. A. (1998): “Monuments Fallers: 25 anys de creació artística”, *Falla Sant Feliu. 25 aniversari. 1974-1998*, AC Falla Sant Feliu, Xàtiva, pp. 36-38.
- Sánchez Pérez, J. (1994): “Tres voltes deu”, *Argentina. 30 aniversari 1964-1994*, Falla R. Argentina, Xàtiva, pp. 35-60.
- (2009): “Falla Albereda Jaume I (1982-1986)”, *El Verí del Foc, núm. 3*, AC Falla J. R. Jiménez, Xàtiva, pp. 47-49.
- Sanchis Martínez, J. (1992): “L’ús de la tecnologia a les Falles de Xàtiva”, *Xàtiva en Falles 1992*, Junta Local Fallera, Xàtiva.
- (2020): “Curiositats històriques de les falles de Xàtiva”, Falles a *Xàtiva 2020*, Junta Local Fallera, Xàtiva, pp. 153-155.
- Soriano, V. (1986): “Una nova plasticitat a les Falles”, *Sant Feliu Xàtiva*, AC Falla Sant Feliu, Xàtiva.
- Tormo, I. (2005): “La falla del plagi”, *Llibre explicatiu Falla República Argentina 2005*, Falla R. Argentina, Xàtiva, pp. 105-109.

Llibrets i revistes falleres

Revista *Xàtiva Fallera*, 1935 i 1936.
Fiestas de las fallas en Játiva. 1936. Del 17 al 19 de marzo, Comité Central Fallero
 Falla República Argentina 1989, 1991
 Falla Sant Feliu 1985, 1986, 1998 i 1999
 Falla Jaume I 1985 i 1986
 Falla del Raval 1996, 1997, 1998 i 1999
 Falla Molina—Claret 1998, 2008, 2009 i 2010
 Falla Verge del Carme 2004 i 2005
 Falla J. Ramon Jiménez 2020

1. Introducció

Des de 2016, la festa de les Falles està declarada Patrimoni Immaterial de la Humanitat per l'Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura (UNESCO). També ho són els elements que la componen. La música constitueix un dels elements vinculats a la festa de les falles des dels seus inicis. Uns altres elements com la pirotècnia, elaboració del monument, indumentària, etc., han anat incorporant-se al llarg del temps, desenrotllant un teixit d'ocupacions al voltant de la festa, que suposen consolidar una sèrie d'oficis artesans que compten amb gran quantitat de treballadors. Per contra, en el camp de la música, malgrat que és un dels elements més antics de la festa, segueix, en la majoria dels casos, en mans d'associacions culturals i músics no professionals. A més, els professionals que participen al voltant de les Falles, ho fan com una més de les activitats que els ajuden a consolidar el seu treball. No obstant, cal no confondre professionalització amb professionalitat, i reconèixer la gran qualitat dels músics⁰¹ que participen als actes fallers, indistintament de la seua principal ocupació.

Aleshores, podríem considerar com a oficis vinculats a les Falles tots els relacionats amb la música i els músics que la interpreten. Del com i el perquè de l'*amateurisme* i d'aquests oficis vinculats als músics, volem parlar en aquest article. No pretenc fer cap anàlisi i diagnòstic des d'un punt de vista científic, que hauria de recaure en persones més capacitades i doctes en la matèria, sinó una aproximació des d'un punt de vista personal com a músic vinculat a aquesta realitat. Per a entendre el caràcter i la realitat d'aquest món musical, haurem de fer un repàs previ de què és i com evoluciona la música popular en la festa de les Falles.

Quant a les dades i la major part del material utilitzat, es refereix a les Falles de València, donat que és d'on podem obtenir literatura i estudis variats, al ser el principal lloc on es desenrotlla la festa. De dades globals de tota la comunitat o comarcals no he tingut

01 Deixe clar que, per a facilitar la lectura, utilitzaré músic o músics per a referir-me tant a homes com a dones, enlloc d'utilitzar músic/música i músics/músiques i amb la possible confusió que pot donar el femení amb el singular i el plural del nom de l'art.

a l'abast⁰², però cal un exercici d'extrapolar tots aquells continguts de l'article al nostre cas més pròxim del Camp de Morvedre.

2. La música popular. Conceptes

En primer lloc cal entendre els conceptes i les diferències entre els distints tipus de música, per tal de no dur-se a confusions. Per a la comprensió d'aquesta classificació es interessant conèixer prèviament algunes de les distintes accepcions del terme cultura que tenim actualment:

El terme de **cultura hegemònica** va ser desenvolupat per Antonio Gramsci, periodista, escriptor, filòsof, pedagog i polític de principis del segle XX.

La cultura hegemònica o hegemonia cultural fa referència a l'acció de convertir una cultura en la dominant en relació amb unes altres. Aquesta cultura es considera l'única acceptada en una societat determinada. Actualment l'hegemonia cultural estableix un sistema de valors i creences formal i estructurat. Constitueix un concepte universal i un panorama de classes. Aquest terme amb l'afegit de **cultura hegemònica oficial** és utilitzat per l'escriptor i professor Antonio Rodríguez Almodóvar en contraposició a la **cultura popular** o cultura oral. En una entrevista⁰³ afirma:

La cultura oral hace las veces de la historia de las clases populares, aunque de distinta manera. La cultura hegemónica (Gramsci) se apoya en los documentos escritos; la otra en la memoria comunal.

També la viquipèdia ens diu:

El terme cultura popular fa referència al conjunt de patrons culturals i manifestacions artístiques i literàries creades o consumides preferentment per les classes populars (classe baixa o mitjana sense instrucció acadèmica, o en l'antiguitat "la plebe") per contraposició amb una cultura acadèmica, alta o oficial centrada en mitjans d'expressió tradicionalment valorats com a superiors i generalment més elitista i excloent.

Els tipus que podem trobar són: la **cultura popular tradicional** o folklore, la **cultura popular massiva** o cultura de masses, la **cibercultura** i la **cultura urbana**.

02 Desconec si n'existeixen. En cas de ser així, amb posterioritat, estaria bé fer un nou estudi, seguint i comparant tot el que he exposat en aquest article.

03 <https://romanba1.blogspot.com/2018/10/hablando-de-lij-con-antonio-rodriguez.html>

Associada als distints tipus de cultura, podem distingir els tres gèneres principals acceptats comunament en la música: la música clàssica (també anomenada culta, seriosa o acadèmica relacionada amb la cultura hegemònica oficial), la música popular i la música tradicional (relacionades amb la cultura popular).

La **música clàssica**, seriosa, acadèmica o de conservatori (alguns li diuen culta) és un tipus de música de tradició escrita, que en la seua estructura està preconcebuda, formes i estils sotmesos a la racionalització i anàlisi teòrica. Inclou el vocal eclesiàstic, l'òpera i el ballet.

Com a **música popular** ens referim actualment a la música massiva (relacionada amb la cultura popular massiva o cultura de masses), que ompli grans auditoris, com el rock, el pop i altres. Aquest tipus de música sol lligar-se a la indústria i l'audiència com a producte de consum. Les melodies en la música popular en la seua estructura són més simples, concebuda sempre per a una sola veu, per això és més fàcil d'escoltar. Es comercialitza a través de canals molt específics i dels mitjans de comunicació de masses.

En la **música tradicional**, l'expressió tradicional o folklòrica fa referència als hàbits i ritus, creences i costums d'un grup social que s'ha transmés de generació en generació, com a formes d'expressió homogenia d'una comunitat. En la música tradicional les melodies han estat difoses en una classe social d'un país a través de generacions immemorials.

Aquestes classificacions no són tant simples com puguen paréixer. Interessant el que diu Béla Bartók⁰⁴ sobre la música popular en les dues vessants anteriors (popular i tradicional):

Al voltant dels conceptes de música popular i de cant popular s'ha produït una notable confusió. En general, es creu que la música popular d'un país constitueix un tot homogeni i uniforme, però en la realitat les coses mai es donen amb tals caràcters. En els fets la música popular està composta per dos gèneres de material musical: la música culta popular (en altres termes, la música popular ciutadana) i la música popular del món rural (la música camperola).

Podem anomenar música popular ciutadana o música culta popular⁰⁵ aquelles melodies d'estructura simple, compostes per autors

04 En el seu llibre *Escritos sobre la música popular*.

05 Així es refereix Bartók a la música popular associada a la cultura de masses.

pertanyents a la classe burgesa i, per açò, difoses sobretot en la classe burgesa. Aquestes melodies, en canvi, no són conegudes per a res, per la classe camperola o, com a màxim, han penetrat en ella només relativament tard i sempre a través de la “mediació” de la burgesia.

Quant a la música popular del món rural⁰⁶..., ha de considerar-se com a música camperola totes aquelles melodies que estan difoses o que han estat difoses en la classe camperola d'un país i que constitueixen expressions instintives de la sensibilitat musical dels camperols.

Buscant en la xarxa, trobe una tesi doctoral sobre música popular, on la seua autora, Susana Flores⁰⁷, afirma:

Els conceptes música popular actual, música popular urbana i música popular moderna són, entre unes altres, les adaptacions que s'han vingut usant a Espanya per a referir-se al terme anglosaxó “popular music”. Aquest concepte engloba el conjunt de les músiques lleugeres o comercials, incloent ací el pop i el rock en totes les seues variants, el jazz i altres gèneres actuals.

Per la seua banda, el concepte música popular—traducció literal del vocable anglés al nostre idioma—és utilitzat cada vegada amb major freqüència per a referir-se a aquest tipus de música. No obstant açò, a voltes s'evita, especialment en àmbits no musicals, per la càrrega semàntica que implica “popular” i que pot portar a certa confusió. Per exemple, en la recerca etnomusicològica espanyola també és freqüent utilitzar el concepte de música popular per a referir-se al folklore i les músiques de tradició oral.

Al parlar de música tradicional i els instruments amb els quals s'interpreta, cal parlar primer del que significa el **folklore**, en el qual s'integren. A banda del mal ús i del desprestigi que comporta la paraula folklore, aquesta va estar segregada com a etiqueta fàcil per a identificar determinada música popular amb fins comercials, que no emanava del poble, sinó de respectables autors. Malgrat que s'intenta eludir aquesta paraula per denominar aquesta part del nostre patrimoni, pense que cal recuperar l'ús normal del que conté el terme folklore des del punt de vista d'organismes com la UNESCO en el seus informes dels anys 80 del passat segle.

Entre altres coses diu:

El folklore (en el sentit de cultura tradicional i popular) és una creació que emana d'un grup i està fundada sobre la tradició, expressada per un grup o

06 Així anomena Bartók a la música tradicional o folklorica.

07 Veure bibliografia.

per individus que de manera reconeguda responen a les expectatives de la comunitat quan expressió de la seua identitat cultural i social, les normes i els valors es transmeten oralment, per imitació o d'una altra manera. El folklore comprén (entre altres moltes coses) la llengua, la literatura, la música, els instruments, la dansa, els balls, els jocs, la mitologia, els ritus, els costums, l'artesanía, l'arquitectura i altres arts.

La UNESCO diu que és part integrant del patrimoni cultural i fins de la identitat cultural dels diferents pobles i que es reconeix la necessitat de protegir-lo contra els perills de l'oblit, la deformació, la desnaturalització, la caricaturització i el saqueig.

Des del punt de vista institucional, el folklore es reconeix com una part del nostre Patrimoni Immaterial per la Llei 4/98 del Patrimoni Cultural Valencià, i malgrat que portem molt de retard en la tasca d'estudi, conservació i posada en valor del folklore valencià, no hi ha una aposta seriosa i sistemàtica per a la recopilació, arxiu, l'estudi, protecció i la preservació que es mereix. Prova d'açò és que ja han passat més de vint anys des de l'aparició de la llei i no s'adverteixen massa canvis.

Per últim, cal diferenciar el folklore del que s'anomena **folklorisme**. El folklorisme és l'ús d'una tradició popular fora del context en què es va desenvolupar. És una pràctica que si bé s'anomena així des dels anys 60 del passat segle, apareix des de l'últim terç del segle XIX fins els nostres dies, i que impregna i està acceptat a la nostra societat usurpant l'atenció, la posada en valor i els esforços que haurien de dedicar-se al folklore. Alguns autors fan distinció entre música tradicional i música folklòrica, quan realment són el mateix, entenent la segona com la afectada pel folklorisme, quan el més correcte, en aquests casos, seria el de **música folkloritzada**.

3. La música popular a la festa de les falles. Evolució històrica de les agrupacions musicals

Aplicant els conceptes del capítol anterior, analitzarem els distints tipus de música en els distints actes de les Falles. Els programes d'actes que trobem a les Falles han patit també variacions al llarg del temps i si bé ens centrarem en els més habituals actualment, també farem menció als que ja no solen realitzar-se. Gràcies a l'arxiu consultable de publicacions sèriades de la Biblioteca Valenciana Digital (BIVALDI), coneixem aquesta evolució en la programació d'actes de les Falles.

En la revista *La Semana Gráfica* del 02/03/1929 apareix un article sobre els bans de l'Ajuntament de València sobre les Falles de 1851 i l'any de la publicació i l'evolució de la festa. En aquell primer ban es feia referència a l'antigor de la festa (finals del XVIII) i relatava que la festa havia evolucionat moltíssim en els 80 anys transcorreguts. La festa, originàriament, consistia en la cremà de l'*escandell*, una espècie de pal amb peu de fusta en el qual es penjava el cresol que enllumenava el gremi de fusters durant la *velà*. Aquesta acabava la vespra de Sant Josep, el patró dels fusters, i els aprenents feien festa amb la cremà d'aquest utensili i les sobres de material. Posteriorment, donat el caràcter festiu i satíric dels valencians, es va evolucionar incorporant trastos vells, ninots disfressats, crítiques, llibrets, música i altres elements.

En el número extra de Falles de *La Semana Gráfica* de 1934 apareix l'article *Evolución de las Fallas valencianas* de Juan Bort Zandalinas, on diu literalment (en castellà):

*Las fallas, en su origen, eran simples fiestas de barrio; luego tomaron carácter ciudadano. para extenderse más tarde por la provincia y convertirse en la actualidad en la fiesta típica de nuestra tierra, conocida como tal por casi todas las naciones*⁰⁸.

Esa transformación, esa expansión ciudadana de la falla ha influido de modo notable en su evolución espiritual y artística. En un principio la falla se hacía por los propios vecinos de la plaza donde se levantaba, buscando la crítica de un hecho del vecindario, que exponían con la gracia, la sátira y el buen humor de nuestro pueblo. La fiesta era entonces para los mismos que la hacían. Se preocupaban más del fondo que de la forma.

Hoy, por el contrario, la falla se hace más para el forastero que para el valenciano...

Com que no és el tema principal d'aquest article, deixarem l'anàlisi d'aquesta evolució de la festa per a una altra ocasió. El que ens ocupa és la música en la festa. Molt il·lustratiu és l'article sobre la música d'Eduard López-Chavarri Marco en *El Fallero* de 1921, del qual afegim uns paràgrafs amb l'escriptura original:

Una falla sense música pareix un soterrar a fosques. La festa de les falles de Sant Chusep nesecita que el aire vibre y que les notes musicals acompanyen el moviment de la chornada ¡Com que la festa se prepara cantant!

08 Un exemple de folklorisme. Un canvi radical en la concepció de la festa que comença a desenrotllar-se al voltant de 1920.

Els chiquets que fan la crida, son els millors pregoners de la festivitat, y ho demostren en la seua cantoria de “la estoreta velleta” que té sinc notes, com una bona cansó popular.

Después venen els instruments valensians per excelencia: el tabalet y la donsaina. Ells fan el pasacalle de la vespra, y la despertá, y acompañen tot lo dia la animasió del barrio, llançant a l'aire les seues tocatés alegres, enchisadores⁰⁹.

Complement musical de la festa son els concerts de les bandes, sobre tot si son músiques de poble sense pretensions¹⁰. Al aire lliure, acompañant el soroll de la chent, la banda té la seua part en la alegría del barrio.

Si es fals, y cursi, això de les falles “artístiques” que tanta tristor donen, no menos lleig y fúnebre resulta lo de les bandes que acompañen la frechida de buñols en el preludi de “Parsifal” o una sinfonia de Beethoven¹¹, que no pareix sino que van en competensia en la buñoleria del cantó.

La música de les falles que siga ben alegre, y ben valensiana, y en instruments populars. La pedanteria y les pretensions no tenen res que vore en la llibertat y forsa de la verdadera inspirasió del poble.

Per les lletres de López-Chavarrí deduïm que a la festa de les Falles sonava tant la música clàssica (fora de lloc) com la música popular i la música tradicional. Al principi eren els passacarrers, “replegà”, la “bescuità¹²”, la “despertà”, cant valencià, els concerts i serenates de la banda, els actes habituals en la festa. En els programes de Falles oficials consultats de la dècada dels anys 30, també podem trobar: exhibicions de ball regional, traques “corregudes”, sainets, concursos, competicions, cavalcades, corregudes de bous i continuen celebrant-se concerts i serenates de les bandes¹³, que a la llarga serien substituïdes per orquestres de ball i música popular del moment.

Per tal de centrar-nos més en allò que ens interessa, fem un repàs als distints actes de Falles que tenim en l'actualitat i les característiques de la música i músics que la interpreten:

09 En aquest article també fa referència als instruments de corda que acompanyen el cant valencià en les falles.

10 Es refereix a la música popular.

11 Era habitual que els repertoris de les primeres bandes civils constaven, entre altres, d'adaptacions de música clàssica i composicions de música popular.

12 Repartiment de bescuits als abonats a la festa, i que pareix el mateix que el repartiment de tortades que ha aplegat als nostres dies.

Pot ser que la “replegà” siga el mateix i que s'efectuara la vespra de la festa.

13 Encara no existia la Junta Central Fallera (creada en 1939) i no s'havia institucionalitzat l'ofrena a la Mare de Déu dels Desemparats (1941).

→ **La “despertà”**

Les músiques que s'utilitzen en la “despertà” són les dianes. Acudim al diccionari de la RAE (Real Academia Española) per a veure què ens diu de la diana. De les cinc accepcions que hi apareixen, ens quedem amb les dues primeres, que són semblants i tenen relació:

1. **f.** *Toque militar al comienzo de la jornada, para despertar a la tropa.*
2. **f.** *Toque de una agrupación musical que señala el comienzo de un día festivo.*

Estem parlant de les mateixes músiques, de fet, en el repertori musical de les dianes tant de banda, xaranga com de dolçaina i tabal, apareix com a eix vertebral de la peça el toc militar de diana per excel·lència. Es pot dir que aquest toc és també tradicional? Doncs acceptant les distintes variacions locals i musicals, jo pense que sí. El que sí que està clar és que és un toc molt popular. El repertori de dianes és molt ample, en què caben les dianes de sempre, noves composicions i dianes tradicionals. Almenys pel que fa a dolçainers, quasi el 100 per 100 de les músiques tocades en dianes són tradicionals.

→ **Les desfilades**

Ens referim a actes com ara: *l'apuntà*, repartiment dels bescuits i coques als abonats, ofrena, visites de cortesia, replega de premis, la “crida”, cavalcades i altres passacarrers.

El repertori dels dolçainers en les desfilades falleres està compost principalment de música popular: peces de repertoris tradicionals, noves composicions, adaptacions d'altres instruments, i música festiva “paxanguera”. De tot un poc, segons el moment festiu requereix. I és cert que no és una música singular de les falles. S'utilitza la mateixa en qualsevol festa tradicional.

Quant a les bandes, Frederic Oriola Velló¹⁴ ens diu:

La forma predominant dins el món musical faller és el pasdoble, concretament el pasdoble valencianofaller regional, és a dir, aquelles composicions on les seues melodies intenten adaptar-se a temes, cançons i ritmes de caire regional. Malgrat que, de bestreta, cal establir una important separació entre un grup minoritari de pasdobles reconeguts¹⁵ i interpretats contínuament, i la resta que dorm el somni etern, oblidats a l'interior d'arxius musicals o de les pàgines de les publicacions falleres¹⁶.

¹⁴ En el seu article “El patrimoni musical faller” en el llibret de l'AC Falla El Mocador 2012.

¹⁵ Jo afegiria populars (N.d.A.).

¹⁶ Fruit de gran quantitat de concursos de pasdobles durant molts anys.

→ **Les “albaes”**

Podem considerar que la música que s’interpreta a les “nits d’albaes” és música tradicional (tant la part instrumental com la part cantada) i música popular (durant els desplaçaments de la comitiva) interpretats exclusivament amb dolçaina i tabal en la seua vessant més tradicional i antiga: la parella.

→ **Actes protocol·laris**

En aquest grup de música popular volia fer menció a la utilització d’himnes en determinats moments protocol·laris de la festa. Supose que açò es realitza des que la festa va obtindre oficialitat després de la consolidació de les comissions falleres i la creació de la Junta Central Fallera. No obstant això, a hores d’ara no podíem deixar de banda aquestes músiques tan utilitzades, a hores d’ara, en la festa de les falles.

→ **Concerts i revetles**

La presència de la música popular moderna i comercial ocupa un lloc important quant a les despeses de la festa. Les músiques que s’interpreten no tenen especial vinculació amb la festa de les Falles, i responen als models d’allò que hem parlat de cultura popular massiva o cultura de masses. En aquests tipus d’actes, lamentem la cada volta més habitual *música de llanda*. Em consta que també és habitual trobar concerts de reelaboració de la música tradicional, també anomenada *música folk*.

→ **Balls i danses tradicionals**

En els últims anys, i coincidint amb la normalització de la presència de les danses i els balls tradicionals valencians en les nostres festes, és cada volta més important la implicació de les comissions falleres amb el folklore. Cal destacar els cicles que la Junta Central Fallera de València organitza anualment a la plaça de la Mare de Déu i la participació de les Falles i falleres majors en la *dansà* de la Mare de Déu dels Desemparats. Des de la seua participació, l’acte ha pres una popularitat que mai s’havien plantejat els promotors d’aquest esdeveniment festiu.

En el cens actual de grups folklòrics valencians, és cada volta major el nombre de grups de danses vinculats a comissions falleres, i, a més, s’estén des de València a quasi totes les poblacions falleres més importants. En aquests actes sona música tradicional o folklòrica, i també música folkloritzada.

Repassem a continuació l’evolució històrica de les agrupacions musicals que tradicionalment han acompanyat la festa.

En les festes populars dels carrers i places de València del segle XIX, era imprescindible la participació dels dolçainers (dolçainer i tabaleter). En la web vivelasfallas.es, parlant de les primeres falles al carrer, diu:

Els veïns d'un carrer o plaça construïen i col·locaven ("plantà") en la matinada del dia 17 al 18 de març, vespra de Sant Josep, un cadafal d'uns dos metres d'altura sobre el qual se situaven un o més ninots que escenificaven —amb moviment— un assumpte de tafaneria del barri, inicialment d'índole matrimonial però després també de caràcter polític. La falla romanía tot el dia a la vista dels visitants que, amb ajuda dels versos col·locats en les parets d'edificis propers o en la mateixa falla, desxifraven el significat.

Durant aquell dia, els fallers realitzaven actes com la "desperta" amb tabal i dolçaina, cercaviles, repartiment de bescuits o coques a col·laboradors i pobres, concerts de bandes de música, traques corregudes, i adorn de carrers amb llums i banderoles. En fosquejar, es cremava ("cremà") als sons de la música i pirotècnia.

Frederic Oriola en el llibre *En clau de festa*¹⁷ subratlla:

Si bé la primera música que acompanyava les festes falleres, en el segle XIX, era la de dolçaina i tabal, ja en 1890, de les 17 falles autoritzades per l'alcaldia per a poder ser cremades, vuit es feien acompanyar de bandes de música.

Segons arplega aquest mateix autor esmentant el periòdic *Las Provincias*, en 1929 ja participaven en les Falles 80 bandes de música. En l'actualitat, la viquipèdia ens parla de més de 300 bandes de música en la festa.

La Segona Revolució Industrial al segle XIX és un dels esdeveniments que va donar més auge al desenvolupament de la música popular, amb el model de "Producció en sèrie", l'abaratiment dels instruments musicals, la subscripció en revistes i periòdics que contenien cançons que eren hits en aqueix moment. La invenció del fonògraf i la ràdio va ser el vaticini d'un mercat musical global. Posteriorment, la creació de les cases discogràfiques, l'aparició de la televisió, etc. Des d'aquest moment, música popular i tecnologia tenen un vincle inseparable per a la seua preponderància.

¹⁷ *En clau de festa: Aproximació a l'evolució de la música en el cycle festiu valencià*. IVM 2010.

Al primer terç del segle XX, coincidint amb l'època de màxim esplendor, i amb l'aparició de les comissions falleres estables, també les bandes de música¹⁸ es consoliden en la festa. També cal tindre en compte que el cost d'una parella o de 30-40 músics no és comparable, per a fer-se càrrec sols el veïnat. A més del moment de transformació de la festa¹⁹, patida en els anys 20-30, coincideix amb la quasi desaparició de dolçainers, per la proliferació de les bandes i la desaparició de la majoria de les tradicionals festes de carrer on participaven, que els sustentaven.

Antoni de la Asunción²⁰, compositor i director de dolçaina, en una entrevista realitzada pel periòdic *El País* (14-03-2017) fa referència al declivi durant els anys 60 i 70 de les bandes acompanyant la dolçaina. Els anys 70 algunes comissions solucionen el problema de la música incorporant bandes de cornetes i tambors creades pels mateixos fallers. Prompte, les bandes i les colles de dolçainers i tabaletes provinents de les escoles iniciades en els anys 70 i 80, substitueixen aquestes agrupacions de ritme tan marcial. Hi ha falles pioneres en crear la seua pròpia escola i banda dins la falla, exemples d'aquestes comissions són la Falla San José de Pignatelli (1975) o la Colla de Dolçainers i Tabaletes "El Cudol" creada a la Falla Montortal-Torreïel (1982).

Des d'aquell moment fins ara, és molt habitual a les falles de València (i resta de ciutats i poblacions falleres) la participació de la dolçaina i el tabal en actes fallers, tant de manera puntual com en tota la setmana fallera. A favor de la música de dolçainers a les falles, és la iniciativa de l'Ajuntament de València d'incloure aquests instruments en les subvencions que concedeix a les falles del "cap i casal" per a la contractació de músics durant els actes fallers.

En els últims anys, les comissions falleres de la Comunitat Valenciana opten majoritàriament per bandes de música per a les seues desfilades, amb una participació total estimada de 10.000 músics, segons els càlculs

18 Les bandes més primitives apareixen al primer terç del segle XIX, on eren nomenades també "bandas de bombo y platillos".

19 Internacionalització i promoció turística.

20 Director de la Colla de Dolçainers i Tabaletes "El Cudol" i percussionista en la banda de música de la Falla San José de Pignatelli.

de la FSMCV²¹ en 2015, una xifra superior als poc més dels 8.000 que en 2001 apuntava la revista *Actualitat fallera*.

4. "L'ofici de músic" en la festa de les falles. Característiques.

Exemples

La música, segons el diccionari de la Reial Acadèmia Espanyola, es defineix com aquell "art de combinar els sons en una seqüència temporal ateses les lleis de l'harmonia, la melodia i el ritme, o de produir-los amb instruments musicals". Atenent aquesta definició, ser músic/a implica executar aquesta acció, però una altra cosa és ser professional o no de la música.

Entre els músics, segons la seua formació, s'ha de distingir entre els que cursen o han cursat estudis de música de manera formal en distints centres (conservatoris, instituts, acadèmies, escoles de música) i els autodidactes, en base a les seues pròpies experiències i lliçons.

Els oficis de la música es poden dividir en cinc blocs. Aprofitarem per fer la classificació i un xicotet comentari d'aquells que solen participar més activament en la festa de les Falles:

- Oficis relacionats amb la **creació musical**. Entrarien en aquest bloc els arranjadors i els compositors. No és molt significativa la seua activitat, excepte en el cas de concursos de pasdobles fallers i els arranjaments per a xarangues. Aquesta última és una tasca que també la solen realitzar determinats músics instrumentistes. No crec que es puga considerar un col·lectiu amb relleu a nivell quantitatiu en la festa, des del punt de vista de l'ocupació.
- Oficis relacionats amb la **interpretació musical**. Bloc de major visibilitat, on entrarien els instrumentistes de banda o colla de dolçaina i tabal, que solen acompanyar els actes de la setmana fallera, presentacions, albades i altres actes de carrer. També entrarien en aquest grup els instrumentistes de banda pop/rock/orquestra de ball i vocalistes que realitzen els concerts i revetles de la setmana fallera. Solen ser professionals que realitzen de manera itinerant la seua activitat durant tot l'any i en molta varietat de festes, principalment en estiu.

- Oficis dedicats a la **construcció, manteniment i conservació d'instruments**. En aquest bloc entrarien els lutiers, i les persones dedicades a la venda i reparació d'instruments musicals. Són necessaris per a tindre a punt els instruments i el seu manteniment i actualització. Molts d'ells de manera artesana, i, a més, solen ser músics.
- Oficis relacionats amb el món de la **tecnologia i els mitjans de comunicació**. En aquest bloc entrarien els mànagers, organitzadors d'espectacles i els tècnics de so. Necessaris per als concerts, revetles, representacions de xarangues, grups, so de presentacions i actes protocol·laris falleres.
- Oficis dedicats a la **pedagogia i investigació**. Tots els oficis relacionats amb l'educació musical. La major part d'ells i elles complementen la seua activitat amb la interpretació musical.

Per a fer realitat la música de les Falles, fan falta gent qualificada en oficis de tots els blocs. No obstant, cal diferenciar entre els que participen directament o indirectament. Entre els primers, situaria els relacionats amb la interpretació musical i la tecnologia i els mitjans de comunicació, i en els indirectes, la resta.

Entre els que participen directament, els que tindrien la consideració de músics (de la manera en què s'entén en el vocabulari de la festa i sota el meu criteri) són els intèrprets. Els altres (mànagers, organitzadors, tècnics) són oficis relacionats amb la música, però no tenen consideració de músics (si bé podrien ser-ho, però fent l'altra activitat). Centrarem la nostra aproximació en l'activitat dels músics intèrprets.

Cal dir que la majoria de músics professionals barregen, entre les seues activitats, tant la interpretació com la pedagogia i la creació. Són pocs els que viuen de la interpretació i la creació. La majoria de músics professionals (exceptuant els que actuen en orquestres de ball i revetles) que desfilen acompanyant les comissions falleres, ho són per la seua dedicació a l'educació musical. Per a fer-se una idea, repassem aquestes dades de Pau Rausell²² respecte de l'ocupació que implica l'existència de les societats musicals:

²² Les societats musicals, un recurs per a aprofitar. Catàleg exposició Arriben bandes. Les societats musicals valencianes. Museu Valencià d'Etnologia. Diputació de València. 2012.

L'ocupació indirecta (162) induïda (573) implicava que en 2009 el conjunt de llocs de treball que podien explicar-se per l'equivalent al 0,15% del treball assalariat de la Comunitat. Un total de 1.840 d'aquests treballs eren directes, en la seua majoria (84%) vinculats a l'ensenyament musical o a la direcció de bandes.

D'aquestes dades deduïm un total de 1.545 persones, i suposant que totes elles (poc probable) participaren en la música de les Falles (prenent la xifra total de 10.000 músics), resultaria que sols un 15,45% del total es poden considerar professionals, tot i que la seua principal activitat és l'ensenyament.

Podríem dir també, que la major part de músics intèrprets professionals es dediquen a la música clàssica, repartits per tota la geografia europea, i la música popular actual²³. Els que fan música popular festiva a les Falles solen ser amateurs, i apareixen en distintes formacions:

- Bandes de música.
- Colles de tabal i dolçaina.
- Xarangues.

Les dues primeres, en la majoria dels casos, s'emparen jurídicament en associacions culturals sense ànim de lucre (com totes les associacions) en la qual sols obtenen una compensació com a voluntari-soci per participar en les activitats de la societat com ara assajos, manteniment de l'instrument, desplaçaments, participació en les actuacions, indumentària, etc.

Segons algunes fonts²⁴ i altres consultades, algunes agrupacions i xarangues solen realitzar l'activitat musical sense una estructura legal/jurídica constituïda. En la mateixa font, ens remarquen les diferències entre banda de música i xaranga:

Una banda de música pot estar formada per 100, 50 o 10 músics d'instruments de fusta i/o metall i/o percussió i interpretar obres musicals, peces populars o arranjaments de música de "xaranga" i sempre continuarà sent una banda de música.

Per contra, una xaranga és aquella que únicament està formada per instruments de vent i percussió (com una banda de música) i que interpreta música de caràcter jocós (de broma o burla). És a dir, una xaranga pot estar formada per 4, 10, 15 o més músics i si només interpreten aquest tipus de música es considerarà xaranga.

²³ Associada a la cultura popular massiva o de masses.

²⁴ <https://www.iuriscausa.com/charangas-o-sociedades-musicales/>

Això no sol ocórrer perquè les xarangues de la nostra zona, i en general, no sols interpreten aquest tipus de música sinó també pasdobles, marxes mores i cristianes, marxes de processó, etc.; és a dir, com qualsevol banda de música que actua pels carrers d'un municipi.

Generalment, en el món bandístic se sol dir que les xarangues són aquelles que tenen molt pocs músics (menys de 10) i que per falta d'instruments no poden interpretar correctament les obres musicals i l'objectiu principal de les quals és fer "festa". Però això pot donar lloc al fet que una banda de música (societat musical) continue tenint aquesta qualificació encara que la seua finalitat siga la de xaranga.

L'aparició de xarangues respon a diversos motius. Per una banda, aporten frescor a nivell popular, però no són apropiades per a actes solemnes. Per una altra banda, redueix el cost de l'agrupació en ser menys músics. També s'ha de tindre en compte l'opinió d'Antoni de la Asunción en l'article esmentat²⁵. Assenyala com a fenomen actual la falta d'exigència per part de les comissions, que minva el nivell musical del carrer:

En les bandes els músics no guanyen diners, el que cobren es destina a pagar el local i el professorat, perquè no hi ha ajudes. Hi ha moltes males formacions perquè els joves de la banda decideixen, sense suficient formació, independitzar-se en xarangues.

No coneixem si hi havia algun altre tipus de situació en els músics de banda en èpoques passades. Sí que és cert que hi havia molts menys músics i més feina, i, a més, sembla que, en algunes ocasions, havien d'obtenir algun tipus de carnet de professional per a poder eixir a tocar. No obstant, el funcionament de les societats musicals ha variat molt poc des de la seua creació i implantació en els pobles, i abans seria molt paregut a ara.

En el cas de la dolçaina i el tabal (que conec a fons i que ja ve de més antic) cal dir que es poden comptar amb les dues mans les persones que s'hi han dedicat professionalment, almenys pel que fa a la música popular. En segles anteriors, i en àmbits oficial, militar i eclesiàstic, hi ha hagut molts professionals de l'instrument, però per a fer un altre tipus de música que res té a veure amb la festa de carrer. Açò no vol dir (igual que amb els músics de banda) que no desenrotllaren i mantingueren l'ofici amb

²⁵ Article "La Falla de todas las músicas", *El País* (14-03-2014).

molta professionalitat, igual que la majoria dels dolçainers que hem viscut la transició i la recuperació de l'instrument. Vol dir que no era la seua principal activitat, però es comprometien i assumien el paper que els corresponia en les festes intentant fer-ho el millor possible. Cal dir que aquesta actitud sembla inversament proporcional a la popularitat de l'instrument. No sé què serà de la feina de dolçainers en un futur pròxim. A les escoles no es pot “aprendre l'ofici”, com diem aquells que portem 30-40 anys veient l'evolució de la dolçaina. Hi ha molts tocadors de dolçaina i percussió, però queden molt pocs “dolçainers”.

Com a exemple, dels grans professionals de dedicació exclusiva a la dolçaina, vinculats a la festa popular, cal nomenar-ne tant sols dos: Vicente Montoliu Ramos (1848-1918), dels famosos “Dolçainers de Tales” i màxim exponent de la nissaga i professional reconegut (mostra d'allò és el cens electoral antic de 1910), i Joan Blasco Ribera (1928-2016), revitalitzador en èpoques de molta sequera dolçainera, i mestre de mestres, a partir del qual es va recuperar i normalitzar l'ús dels instruments. Potser n'hi haguera algun més antigament, però no hem trobat suficients indicis que fora així. Tots dels que hem tingut referències, tenien el tabal i la dolçaina com a segona activitat.

Els professionals actuals depenen quasi exclusivament de l'ensenyament, reglat o no, en les distintes colles i escoles de música (igual que en les bandes). Hi ha menys associacions i per tant menys escoles. A més, quan encara no hi ha un suficient planter de músics que hagen cursat el grau professional als conservatoris, i encara cap que haja cursat el grau superior, cal dir que són molt pocs els que poden dir que viuen de la dolçaina, i sempre gràcies a l'ensenyament.

L'ofici de músic intèrpret en la música popular i tradicional és pràcticament impossible. En el cas del món de la dolçaina i tabal²⁶, alguna volta hem calculat el nombre d'actes a realitzar anualment comptant la cotització, els impostos, l'IVA, etc., al preu actual (que no ha variat massa des de fa més de vint anys), i pràcticament obligava a tindre actuació tots els dies de l'any per a poder viure d'açò.

Un altre grup d'oficis vinculats a la música són els constructors, lutiers, venda i reparació d'instruments. Consultant algunes fonts d'Internet, trobem que a la Comunitat Valenciana consten al voltant de 60-70 empreses i uns 20 autònoms de fabricació d'instruments musicals. Sense dubte que aquestes dades corresponen a professionals, però segur que hi haurà moltes més persones dedicades al manteniment i la reparació. A banda estan les tendes de música, artesans, etc., dels quals no tinc dades globals per a comentar.

Per posar algun exemple d'oficis d'aquest grup d'oficis, farem una ullada al món de la dolçaina i el tabal, per tal d'assabentar-se del nombre de professionals que hi podem trobar:

- Constructors de dolçaines i tabals. Va ser Joan Blasco el que va portar els utensilis de l'antic constructor de dolçaines de Sogorb José Martínez *el Calavera*; i després de redissenyar i estandarditzar l'instrument, van començar a fabricar-se en un taller de València. El tabal va ser un projecte de reproduir un exemplar antic i donar-li un poc més d'alçada. Coincidint amb la proliferació de dolçainers i escoles, es van fabricar molts instruments. Prompte van eixir més constructors i estudis sobre ells i han anat evolucionant. Els que fabriquen tabals són empreses especialitzades en percussió de totes les classes.
- Constructors de canyes. Generalment són artesans i la fabricació de canyes sol ser la seua segona activitat. Per a tocar la dolçaina fa falta estar abastit de canyes, ja que aquestes no duren eternament i cal canviar-les sovint.

En l'actualitat, malgrat que poden haver-hi al voltant de 3.000-4.000 persones tocant o aprenent aquests instruments, el cens de constructors no apleguen a la vintena, comptant amb els constructors de canyes. A banda de la venda directa, també abasteixen les tendes de música. Òbviament, en ser tan poca gent, no constitueixen cap col·lectiu amb pes, però són de vital importància dins el món musical.

5. Diagnòstic de la situació actual. Problemàtica. Esperances

Deixant de banda la incidència de la pandèmia de la COVID-19, que ha afectat tots els sectors implicats en les Falles, i ha colpejat i afectat la seua economia, històricament, el sector de la música arrossega una sèrie de problemes, des de fa dècades. En aquest capítol, tractarem d'exposar-los.

Per tal de veure la magnitud del món associatiu musical en les nostres terres, explorarem les dades de la Federació de Societats Musicals de la Comunitat Valenciana, com a representant majoritari, dins dels músics de la festa de les Falles.

En un article de Remigi Morant²⁷, publicat en la revista *Estudios bandísticos*, i referint-se a dades prou recents (2017), parla de 546 societats musicals federades, 600 centres educatius, entre escoles de música, educands i altres centres reconeguts, 4.000 professors, 50.000 músics i 60.000 alumnes (supose que alguns coincidents). A més, cal sumar les prop de 120 colles de tabal i dolçaina federades en la Federació Valenciana de Dolçainers i Tabaleters (FVDIT), que suposen entre 3.000-4.000 persones més. Per tant, és fàcil imaginar que la major part dels 14.000 músics²⁸ que participen en la festa de les Falles provenen d'aquestes agrupacions musicals. Totes elles constituïdes com a associacions culturals segons la legislació vigent. Amb aquest potent viver, la demanda de músics de les Falles estarà molt de temps satisfeta. Una altra cosa és en quines condicions.

Per a conèixer la importància i l'evolució de la despesa de la música dins de la festa de les Falles, no tenim massa treballs ni referències que ens permeten comparar. Frederic Oriola, en el seu llibre *En clau de festa*, fa referència a les despeses falleres de 1934²⁹. Sobre el total de les 786.000 pessetes que costà la Festa, un 28% de les despeses estigueren destinades a la música. Ja s'ha comentat en un altre capítol d'aquest article que, a banda dels actes de desfilades i despertades, en aquella època també realitzaven serenates i concerts. Segons Oriola, a partir dels anys 60, el cost de les bandes és significatiu i obri debat en les Falles:

Les comissions falleres van intentar solucionar la qüestió econòmica mitjançant diversos procediments. Un va ser la col·laboració entre falles: dues comissions llogaven una mateixa banda de música i en compartien els serveis. Aquest sistema no va funcionar pels problemes contractuals derivats entre totes tres parts.

27 Article "Bandas, escuelas y músicos valencianos: del amateurismo al mercado de trabajo" (2017).

28 <https://economia3.com/2019/03/18/185092-las-bandas-de-musica-tambien-son-patrimonio-cultural-de-fallas/>

29 SARTORIO (1934): Lo que cuestan las fallas, Foc Valencià en la Semana Fallera, any 2.

Es fa referència a la dècada dels 70, quan les comissions idearen reduir les despeses amb la contractació d'estridents bandes de cornetes i tambors, d'aspecte i repertori quasi militar. Per diversos motius (estètics, qualitat i l'aparició d'altres alternatives en altre capítol esmentades), les bandes retornaren i en 1981 ja es parla de 10.000 músics³⁰ participant en la festa. Per a Oriola:

Malgrat tot, el sistema que més va triomfar va ser el de la reducció de les plantilles musicals, fins a xifres de vegades ridícules. Així, el problema del cost de les bandes de música ha perviscut fins ara.

En l'article "Música de fiesta, en la encrucijada" de Juan Manuel Játiva³¹, s'entrevista Pepe Valero, un veterà músic en la festa de les falles des dels anys 80:

En aquell moment, la partició era de 25 o 30 músics, la banda es dividia en dos; ara es divideix en tres, solen ser uns 12 veterans i dos o tres educands, encara que el dia de l'ofrena igual n'hi ha 18. Els educands no solien cobrar, depenia del cap de partició, però això canvià en la segona meitat dels noranta..., allò normal era fer 10 actes. Ara se'n fan 7 o 8.

Utilitzarem les dades de l'estudi d'impacte econòmic de les falles de la ciutat de València³², realitzat en 2008, i que pareix (segons alguna publicació de l'últim exercici abans de la pandèmia³³) que no se n'ha fet un altre més recent. Ens servirà com a exemple, ja que no disposem de dades globals de la festa sumant les altres comarques i ciutats on se celebren Falles.

En aquesta publicació i en l'any 2008, apareixen les dades per sectors. En particular, apareixen dos sectors que ens interessen:

- Bandes de música. Inclou tabalet i dolçaina.
 - Orquestres. Inclou també disco-mòbils i animació sense especificar.
- En els dos casos, les dades s'han elaborat a partir d'un mostreig econòmic facilitat per les falles pertanyents a la Intergrupació de Falles de València. En el cas

30 Celia CAMPS (pseudònim de Josè GANDIA CASIMIRO) (1981) Fiestas del País Valenciano, Madrid: Penthalon.

31 Publicat a *El País* el 17 de març de 2013.

32 *Estudio del impacto económico y social de las Fallas en la ciudad de Valencia*. Intergrupació de Falles de València. Ajuntament de València, 2008.

33 https://www.viaempresa.cat/es/economia/fallas-de-valencia-cual-es-el-impacto-economico_210203_102.html

de les bandes de música i tabalet i dolçaina, no apareix calculat l'IVA perquè es realitzen contractes privats entre associacions sense ànim de lucre i no s'aplica l'impost.

Sector	Net	IVA	Total	% sobre la despesa total ³⁴
Bandes de música	2.407.020,00€	-	2.407.020€	3,77%
Orquestres	4.963.567,00€	794.170,72€	5.757.737,52€	9,01%

Cal dir que, tenint en compte el net, i aproximant que si fem dues parts en el sector (junt amb les disco-mòbils i animació), les orquestres representen el 50% del total, les xifres que suposen el que cobren els músics de carrer i els de les orquestres és semblant en l'import total. Representen un percentatge semblant a la despesa en pirotècnia (4,18%), i molt lluny de sectors molt dependents i quasi exclusius de la festa com són artistes fallers-monuments (17,82%) i la indumentària (27,79%). Si tinguérem en compte tot l'impacte econòmic calculat en l'estudi, la despesa en els músics de carrer, en percentatge sobre el total del sector, deuria ser sols del 0,34%. Cal dir que la major part de la despesa en música es realitza durant la setmana fallera (quatre dies).

En 2013, Mamen Eslava³⁵ escriu en el periòdic *20 minutos*:

Lamentablement, en els últims anys la situació econòmica també ha colpejat les comissions falleres, que han optat, en molts casos, per estalviar en música. En les cercaviles es pot observar més clarament com des de les comissions més grans, amb fileres i fileres de falleres, fins a les més xicotetes i familiars, han reduït el seu nombre de músics: dels 40 o 50 que es podien explicar en l'Ofrena fa menys d'una dècada, a una dotzena, sis o fins i tot cap que ara escorten els fallers i falleres. No obstant això, segons les estimacions de les societats musicals (FSMCV), el cost de les bandes de música solament suposa una inversió de l'1,45% del total de la despesa que es realitza en Falles (dades de 2013). Les formacions són cada vegada menys i les que resisteixen han vist molt reduït el nombre de components.

³⁴ Es calcula sobre el total de l'impacte que presenta l'estudi, descomptant el sectors de l'hostaleria, transport, loteries i publicitat.

³⁵ Article "La banda sonora original de la fiesta fallera" publicat el 16-3-2015.

Amb aquestes dades, podem apreciar una clara regressió de la música en la festa de les Falles:

- La despesa, en percentatges, ha baixat d'un 28% del total de la despesa en 1934, a un 3,77% en 2008 i a un 1,45% en 2013.
- El nombre de músics participants ja era de 10.000 en 1981, xifra que quasi no varia durant 40 anys, si bé el nombre de comissions falleres augmenta.
- Les plantilles de músics es redueixen al llarg del temps. Apareixen més colles de tabal i dolçaina, més xarangues i més particions de bandes.

Oriola Velló, en el seu llibre *En clau de festa*, afirma:

La reducció de les plantilles musicals no és tan sols un problema econòmic que afecta les arques de les comissions falleres. Aquesta retallada dels músics participants en els festejos també ha repercutit en dos aspectes musicològics cabdals: el paper dels repertoris i les plantilles instrumentals, i la percepció del concepte de dignificació de la música festera fallera.

Des que la festa ja és considerada per la UNESCO Patrimoni Cultural Immaterial de la Humanitat, l'administració local de València pareix conscient de millorar i preservar l'excel·lència de la festa, també pel que fa a l'apartat de la música. Igual que des de fa temps es convoquen subvencions a les comissions per al monument i la il·luminació decorativa de la festa, des de 2016 amplia les ajudes a la contractació d'agrupacions musicals (colla de tabal i dolçaina i banda de música), amb la finalitat de contribuir al manteniment i la promoció de la festa i de les indicades activitats culturals i artístiques vinculades a la cultura popular i tradicional valenciana.

Cal dir que aquesta ajuda hauria de servir també per a millorar els honoraris de les agrupacions, congelats o a la baixa, des de fa dècades, si volem que la festa estiga a l'altura del seu reconeixement internacional. També cal valorar i premiar la qualitat en la tasca dels músics, i aquesta també cal tindre-la en compte.

A causa de la situació excepcional de la pandèmia de la COVID-19, aquests problemes i les possibles solucions semblen aparcats, i han sorgit molts problemes en tots els sectors implicats, sobretot en els més dependents de la festa. Al llarg dels pròxims exercicis veurem com evoluciona aquesta realitat de la música de les Falles.

6. Fonts consultades.

- ASINS CARBÓ, Miguel: *Cancionero popular de la Valencia de los años 20*. València. José Huguet. 1987.
- BARTÓK, Béla: *Escritos sobre música popular*. México. Siglo XXI. 1979.
- CAJAL, Alberto. (14 de juliol de 2020). Cultura hegemónica o hegemonía cultural: concepto y ejemplos. Liferder. Recuperado de <https://www.liferder.com/hegemonia-cultural-cultura-hegemonica/>.
- DIVERSOS AUTORS: Llibret de l'AC Falla El Mocador. Sagunt. 2012.
- ESLAVA, Mamen: article "La banda sonora original de la fiesta fallera", *20 minutos*. (15-03-2015).
- FLORES RODRIGO, Susana: *Música y adolescencia. La música popular actual como herramienta en la educación musical*. Edición en línea. Accésit Premios INJUVE para Tesis doctorales. 2008.
- Intergrupació de Falles de València: *Estudio del impacto económico y social de las Fallas en la ciudad de Valencia*. Ajuntament de València, 2008.
- JÁTIVA, Juan Manuel: article "La música de fiesta, en la encrucijada", *El País* (17-0-2013)
- MORANT NAVASQUILLO, Remigi: *Bandas, escuelas y músicos valencianos: del amateurismo al mercado de trabajo*. Revista *Estudios bandísticos* 1 (2017).
- NAVARRO I SORIANO, Ferran: Joan Blasco Ribera. Aproximació a la vida musical del mestre dolçainer. Bocins 06. Àrea de Cultura. Diputació de València. 2021.
- ORIOLA VELLÓ, Frederic: *En clau de festa: Aproximació a l'evolució de la música en el cicle festiu valencià*. Col·lecció Clau tradicional 1. Institut Valencià de la Música (IVM). València. 2010.
- RAUSELL, Pau: *Les societats musicals, un recurs per a aprofitar*. Catàleg exposició Arriben bandes. Les societats musicals valencianes. Museu Valencià d'Etnologia. Diputació de València. 2012.
- SULENG, KRISTIN: article "La Falla de todas las músicas", *El País* (14-03-2014).
- Arxiu fotogràfic Germans Caballer, dolçainers de Sagunt.
Bloc: <https://blog.educaweb.mx/profesiones-relacionadas-con-la-musica>
Bloc: <https://eldilettanti.blogspot.com/2018/01/diferencias-entre-la-musica-clasica.html>
Bloc: <https://www.euroinnova.edu.es/blog/que-es-un-musico>
Viquipèdia. https://es.wikipedia.org/wiki/Cultura_popular
Viquipèdia. <https://ca.wikipedia.org/wiki/Falles>
Web www.vivelasfallas.es Pàgina sobre les falles.
Web <https://www.mariajesusmusica.com/inicio/los-oficios-de-la-musica-mapa-conceptual>

**«Les falles han de parlar»
és una de les frases cèlebres
del dibuixant Ortifus en les
seues immersions en la festa
de les Falles, provocant
la sàtira en cada escena
i mostrant una cohesió en
el missatge. El Premi Mestre
Ortifus vol potenciar el treball
d'aquelles comissions que
en el seu llibret, tant en la
portada com en els continguts,
plasmem esta coherència amb
la crítica de la falla plantada,
perquè és allò que volem fer
desaparèixer amb el foc.**

Finalistes portada

Falla Marqués de Montortal – Berni Català de València

Falla Eduardo Merello del Port de Sagunt

Falla la Palmera de Sagunt

Falla El Canet de Cullera

Guanyador portada

I Falla Selgas Tovar de Xàtiva

Finalistes coherència

Falla Ripalda-Beneficiència – San Ramon de València

Falla Santa Anna de Sagunt

Falla Duc de Gaeta – Pobla de Farnals de València

Falla Vístabella de Picanya

Guanyador coherència

I Falla Sagrada Família-Corea de Gandia

Organitza

I Associació d'Amics del Mestre Ortifus

Patrocina

Pollos Planes

Diseñarte

Socarrat

Col·labora

Falla Borrull Socors

Portada

Coherência

**Al Premi Climent Mata
es valorarà el disseny
de la publicació tenint
en compte la maquetació,
les il·lustracions, la temàtica
gràfica escollida, l'originalitat
i l'enginy. També es tindrà
en compte l'enquadració
i la presentació (carpetes,
accessoris, etc.). Encara
que en cap moment es valora
la part literària del llibre,
els continguts escrits dels
dibuixos i il·lustracions han
d'estar redactats en valencià.**

Finalistes autonòmic

Falla Sant Vicent de Paul – Diputada Clara Campoamor,
de València

Yogur de Fresa

Falla Castielfabib-Marqués de Sant Joan de València

Altre

Falla Plaça Rodrigo de Port de Sagunt

Yogur de Fresa

Falla del Xúquer de Sueca

Estudio E

Guanyador autonòmic

Falla Eduardo Merello de Port de Sagunt

Yogur de Fresa

Finalistes Local

Falla Abú Masaifa de Xàtiva

Pau Esplugues

Falla Espanyoleto de Xàtiva

Alberto Ordiñana

Guanyador Local

Falla Selgas Tovar de Xàtiva

José Luis Mollà Rodríguez

Organitza

I Junta Local Fallera de Xàtiva

Patrocina

I Junta Local Fallera de Xàtiva

Col·labora

I Ajuntament de Xàtiva

Autonòmic

**La Federació Lletres Falleres,
i en el seu nom l'Associació
Cultural Comissió d'Estudis
Fallers de Torrent (COMFET),
amb la col·laboració de Junta
Local Fallera de Torrent
i el patrocini de l'Ajuntament
de Torrent, convoquen
la VI edició del Premi COMFET
al millor contingut infantil
en un llibret de falla
de la Comunitat Valenciana,
amb l'objectiu de premiar
el treball que fan
les comissions falleres
en els llibrets en la promoció
de l'ús del valencià.**

Finalistes

Falla Plaça Major de Carcaixent

Falla La Dula de de Tavernes de la Valldigna

Falla Avinguda de Selgas Planas de Tovar de Xàtiva

Falla Saragossa – Parc Central de Torrent

Guanyador

I Falla Plaça Germanies d'Alzira

Organitza

I A. C. Comissió d'Estudis Fallers de Torrent (COMFET)

Patrocina

I Ajuntament de Torrent

Col·labora

Junta local fallera de Torrent

**El Premi Portal de Valldigna
pretén donar a conèixer
la riquesa lírica que
tradicionalment podem trobar
als llibrets fallers de les
diverses comissions. Al llarg
de la història dels llibrets,
hem pogut empatitzar
amb les emocions dels autors
de les poesies. Lloances
a les Falleres Majors,
als presidents, als monuments,
als esdeveniments fallers...
hi poden ser premiades,
perquè les falles com la lírica
són emocions i sentiments.**

Finalistes

«Inventari d'intencions»

Alba Fluixà Pelufo

Falla Plaça Cervantes de Sueca

«Castell de vent»

Mari Carmen Arnau

Falla La Marina del Port de Sagunt

«Volem»

Jose Colero

Falla Cambro de Tavernes de la Valdigna

«Decàleg de l'art del foc»

Alba Fluixà Pelufo

Falla El Canet de Cullera

Guanyador

«Troballa Iridescent»

Pura Maria Garcia

Falla Plaça Prado de Gandia

Organitza

| A. C. Falla Portal de Valdigna

Patrocina

| Mandriladora Alpessa

Col·labora

Ajuntament de Tavernes de la Valdigna

Sonen els instants.
Un degoteig de temps s'escampa generós
sobre la terra vençuda.
La memòria és un ànima,
illa solitària,
riba trencada més enllà del pensament rebel.
Camine.
El pas lleuger roman nu.
El gest.
El vocàlic senyal dels llavis tendres.
Deixatades, les delícies juguen amb el foc
i l'abraçada es fon
amb la natura de la cendra.
Tot esdevé flama creixent,
presagi de goig,
ona delerosa,
troballa iridescent que aquesta nit de foc exhala.

El Premi Murta és un microrelat on en poc espai descarregues un contingut ple de raons perquè el lector es pare a llegir, on s'ha de tractar la nostra llengua amb exquisit tacte i demostrant què en un llibre de falla també la riquesa cultural i literària es pot expressar en un escrit curt directe amb humor i perquè no amb sensibilitat siga d'un monument, d'un acte o inclús d'un succés.

Finalistes

«Menfotisme als llibrets... pot passar!»

Juan Gabriel Figueres

Falla Taüt de Cullera

«Re no és menys que RES»

Luis Ramírez (el dolçainer de València)

Falla Sant Vicent de Paul – Diputada Clara Campoamor
de València

«Estima(t)»

Amparo Álamo

Falla Selgas Tovar de Xàtiva

«I tu? Quantes vegades somies amb renàixer?»

Patricia Sánchez Minguez

Falla El Mercat de Sagunt

Guanyador

«Admiració»

Arantxa Gimeno Sánchez

Falla La Vía de Tavernes de la Valldigna

Organitza

I Junta Local Fallera d'Alzira

Col·labora

Ajuntament d'Alzira

De xiqueta observava bocabadada, des de la distància, agafada de la mà de la meua mare, mentre ens asséiem cadascuna al seu lloc, com entraven en aquell escenari la filada de dones amb vestits pintorescos, que de vegades fins i tot semblaven ser d'una altra època.

No sabia dir quantes senyoretetes hi hauria, però la quantitat de colors, formes i teixits era meravellosa, pareixia una pel·lícula digna de veure al cinema. Em sorprenia la diversitat de caràcters, unes amb faccions fines, altres marcades, potser alguna rossa o pèl-roja, encara que moltes amb cabells foscos. M'encantava quan una d'elles portava els llavis rojos, i em divertia quan movien aquelles faldes, com si es tractés d'una campana, a cada pas que donaven fins a arribar al lloc que se'ls havia atorgat.

Mirava i mirava les teles, somiava vestir algun dia un d'aquells vestits replets de flors, colors brillants, brodats preciosos i lluentons daurats o platejats. Pentinar-me com elles, engalanar-me amb les seues joies i lluir ben radiant un ramell de flors.

Preguntava a la meua mare si sabia qui eren, de qui eren filles, si les coneixia, i mentrestant... elles continuaven eixint, una darrere d'altra, per a situar-se en filera en aquella plataforma.

La diversitat de dones que hi havia, em meravellava. Cadascuna amb una història amagada, amb un ofici o professió diferent, tal vegada també pensaments polítics diversos, però totes juntes formaven un conjunt de dames que ni a la més alta cort es podria trobar. Quedava clar que les unia alguna cosa, ja que ni tan sols ser tan diferents les unes de les altres podia superar aquell sentiment que tenien en comú.

Mentre jo seguia submergida en els meus pensaments i somnis de ser-ne una més i formar part d'aquella diversitat de dones fantàstiques, la meua mare em tornava a la realitat:

—Filla, vinga, que és tard! És hora d'anar-se'n al llit, ja acabaràs de veure-ho demà... A més, has vist tantes vegades aquesta cinta, que no sé com no et canses d'ella sent tan vella!

—D'acord, mare, vaig ja al llit, però fes-me una promesa... Demà ens asseurem una estona més al sofà per acabar de veure-la.

—Clar que sí, demà ens asseiem de nou i així podràs tornar a cridar: “Visca València, visquen les falles i visca la meua mare!”

Doncs sí, perquè la meua mare va ser, en aquella gravació, exaltada com a fallera major.

**El Premi Bernat i Baldoví
pretén estimular el conreu
d'un gènere teatral de llarga
tradició històrica i popular
entre els valencians. L'objectiu
és potenciar el caràcter
costumista i popular que
es va representar al territori
valencià als segles XIX i XX,
a més de difondre l'art
de la redacció del sainet
valencià, amb l'humor,
sàtira, embolic, reflex social
i contingut moral
que caracteritza este
gènere. Per tant, pretenem
evitar la desaparició
del sainet.**

Finalistes

«La finca dels 'singles'»

Francisco Fernández Ruiz

Falla Rei en Jaume I de Cullera

«Cendres»

Eva Ferri Climent

Falla Plaça Major de Carcaixent

Guanyador

«Hui que fan a 'Els Porxets'?»

Emili Chaquès

Falla Plaça Cervantes de Sueca

Organitza

I Junta Local Fallera de Sueca

Col·labora

Ajuntament de Sueca-Regidoria de Cultura

ESCENA 1

La presentació

Ixen a escena dos actors per presentar l'actuació d'aquesta nit.

Ferragut: Bona nit.

Martínez: Bona nit.

Tornen a intervindre esperant que el públic responga amb un "bona nit".

Ferragut: *(Adreçant-se al públic amb més èmfasi)* Bona nit!

Martínez: Ara sí! Bona nit!

Ferragut: Benvinguts sigueu al teatre

Martínez: Que aquesta nit presentem

Ferragut: En este lloc prou decent

Martínez: Perquè no en teníem un altre.

Ferragut: Hui coneixereu la història

Martínez: Perquè és bo fer memòria

Ferragut: Sobre un teatret que teníem

Martínez: Allà on la carn hi venien.

Ferragut: Podies comprar cansalada

Martínez: Cobert per la gran "porxada".

Ferragut: I gaudir sobre les set

Martínez: D'una bona obra als "Porxets".

Ferragut: Costà Déu i ajuda

Martínez: Aquest espai muntar.

Ferragut: Gràcies a Al·là i a Budha!

Martínez: El poguérem començar

Ferragut: *(Més emocionat)* Gràcies a Andreu de Sales!

Martínez: *(Estranyat)* Que la pedra va trobar.

Ferragut: *(Encara més emocionat)* Gràcies al senyor retor!

Martínez: *(Més estranyat)* Que permís ens va donar!

Ferragut: Gràcies a la Mare de Déu!

Martínez: *(El talla)* Fes el favor, galifardeu!

Ferragut: *(Més exaltat)* Gràcies a la Divina Pastora!

Martínez: *(Alterat)* Que ens passem d'hora!

Ferragut: Gràcies als Benissants de la Pedra!

Martínez: Ai, mare! Que acabem com Fedra!

Ferragut: I gràcies a Josep Bernat...

Martínez: I Baldoví

Ferragut: Perquè gràcies a ell

Martínez: Estem ací hui!

Ferragut: Sense més preàmbuls

Martínez: Sense ser noctàmbuls

Ferragut: *(Mira el company)* Com que noctàmbuls?

Martínez: *(Amb to de recordatori)* És de bon matí quan comença el relat!

Ferragut: Cert! *(Mirant el públic)* I no sabem a quina hora el tindrem acabat.

Martinez: Ara els explicarem...
Ferragut: En quin any ens hi trobem.
Martinez: L'any de la Constitució!
Ferragut: Que a Madrid es va signar!
Martinez: Visca la Pepa!
Ferragut: La de Cadis no és esta!
Martinez: Visca la llibertat!
Ferragut: Que és la dels liberals!
Martinez: És la d'Isabel?
Ferragut: Així és, amic del cel!
Martinez: Apostrofem l'exreina
Ferragut: Apostrofem Isabel.
Martinez: Isabel, escolta,
Ferragut: Isabel, atén.
Martinez: Madrastra dels espanyols.
Ferragut: Fillastra de la llibertat.
Martinez: Esperit del mal.
Ferragut: Trepça més que trepça!
Martinez: Animal de marjal.
Ferragut: Preferiem la Pepa.
Martinez: I la llibertat!⁰¹
Ferragut: Però no fem mala sang...

Pausa

Martinez: En eixe any nasqueren
Ferragut: Un dramaturg i un poeta
Ferragut: Dels més grans que es coneixen
Martinez: A la benvolguda terra.
Ferragut: El dels versos...
Martinez: Mossén Verdaguer!
Ferragut: I els dels textos...
Martinez: Àngel Guimerà.
Ferragut: Suppose que algú sabrà
Martinez: Que un any abans ací
Ferragut: Es va constituir
Martinez: El cos de la guàrdia civil
Ferragut: És per això que sabran
Martinez: Després d'aquest incís
Ferragut: Que ens hi trobem en l'any
Els dos: 1845!
Martinez: En aquest any tingué lloc
Ferragut: Gràcies a l'amic Lo Sord
Martinez: L'estrena d'una peça

01 Versos corresponents a un full de mà de l'època.

Ferragut: La vespra d'una festa

Martínez: Ja que es presentà

Ferragut: Per al poble suecà

Martínez: Una obra de teatre

Ferragut: Escrita en valencià.

Martínez: Sense més romanços, començarà la funció, que esperem que siga del seu gust i devoció.

Martínez: Amb tots vostés

Ferragut: “Hui què fan a Els Porxets” o...

Martínez: “Festes suecanes...”

Ferragut: Arròs i campanes”

ESCENA 2

De la carnisseria al teatre

Apareixen en escena diferents persones que transformen l'escenari en un casino. Hi ha gent jugant al dominó, altres, a les cartes. En una taula s'hi veuen DIEGO FERRAGUT⁰² i DIEGO MARTÍNEZ⁰³.

Ferragut: Entre cartes i dominós, la gent fa cara d'alficòs. Tot el dia a la poltrona... Sense moure la maroma.

Martínez: En qüestions d'entreteniment, l'alternativa és difícil. Si ho veus amb deteniment, el costum de seguida és vici. I, a més, per a més inri, no fan almoïna ni fan servici.

Ferragut: Doncs oferim possibilitats per a canviar esta barbaritat...

Martínez: Més que barbaritat el que hi ha és “passivitat”.

No et molestes amb propostes, perquè els dona igual als hostes.

Que la ignorància és atrevida i esta gent en va servida. Nosaltres calfem-nos el cap, per tirar-ho tot endavant. Que amb caritat no taparem els forats de l'hospital.

Ferragut: Si volem canviar els hàbits i també la tradició, serà qüestió d'oferir unes altres solucions.

Martínez: Doncs digues, Ferragut, explica'm què se t'acut?

Ferragut: He parlat amb don Julian, d'este tema singular...

Martínez: Don Julian el regidor?

Ferragut: Per descomptat, sí senyor.

Martínez: I com ho veu? (*Fa “així així” amb la mà*) Regular?

Ferragut: (*Se li acosta per parlar-li a cau d'orella*) M'ha dit que té una idea per canviar l'aparador de les antigues carnisseries que es troben al carrer major.

Martínez: Eixes que estan tancades perquè la carn es ven en altres contrades?

Ferragut: Eixes! Les de les reixes rovellades i malparades.

02 Majordom de l'Hospital de Caritat i promotor del teatre el 1845.

03 Majordom de l'Hospital de Caritat i promotor del teatre el 1845.

Martínez: I com ajudarem els desvalguts amb tant de rovell caigut?

Ferragut: “Amb quatre taules, quatre bigues, dos actors i una passió”

Martínez: Valga'm Déu, Ferragut, no és de Lope eixa expressió?

Ferragut: Amic Martínez, tu ho has dit. Per tant, intueixes el camí.

Martínez: Amb teatre?

Ferragut: L'idolatre!

Martínez: Estàs per anar al psiquiatre!

Ferragut: Això s'ha de debatre.

Martínez: Quin desgavell!

Ferragut: (*Mirant el públic*) Xe! Em cague en ell!

Martínez: Compte amb la indecència!

Ferragut: Confia en la Providència.

Martínez: Vols dir-me, home de bé d'on traus tanta fe?

Ferragut: Este matí he escrit una missiva cordial per dir, l'Ajuntament, que convertisquen eixe lloc, en un teatre decent.

Martínez: A l'ajuntament? T'has begut l'enteniment!

Ferragut: He parlat amb Miragall⁰⁴, majordom de l'Hospital que també com tu i com jo, confia en la solució.

Martínez: Però amb tres no farem res!

Ferragut: Quatre ja estem! Amb Vicente Alcón⁰⁵ hi comptem; també serem cinc perquè s'hi suma don Ruiz⁰⁶... Però com sis són més que cinc també s'hi apunta Aracil⁰⁷. I com que el set és nombre sencer també ens ajudarà don Fulgencio Vercher⁰⁸.

Martínez: Mare de Déu de Sales! Els set majordoms de l'Hospital, a la recerca de peles, per muntar un festival!

Ferragut: Farem alguna sarsuela i repertori formal, com *El caudillo de Zamora*⁰⁹ o *República conyugal*.

Martínez: Això no són les comèdies del Teatre Principal?

Ferragut: Exacte! La gent podrà vore *La venganza de un perchero* o *La fineza del querer*, sense deixar de banda les obres de Molière.

Martínez: I qui interpretarà aquestes obres si per pagar som pobres?

04 Vicente Miragall fou majordom de l'Hospital de Caritat, promotor del teatre i membre de la comissió interventora dels comptes del mateix a partir del 1845.

05 Mestre d'obres. Majordom de l'Hospital de Caritat i promotor del teatre el 1845.

06 Majordom de l'Hospital de Caritat, promotor del teatre i membre de la comissió interventora dels comptes del mateix 1845. Dipositari dels fons del teatre el mateix any.

07 (Eugenio) Metge. Majordom de l'Hospital de Caritat i promotor del teatre 1845. Amic de Bernat i Baldoví i protagonista d'*Un ensayo fet en regla*.

08 Mestre d'obres encarregat del projecte d'adequació de les antigues carnisseries per a l'espai teatral. Majordom de l'Hospital de Caritat, promotor del teatre, membre de la comissió interventora dels comptes del mateix 1845 i dipositari dels seus fons a partir del 1846.

09 Totes les obres que s'hi esmenten es representaren al Teatre de Els Porxets.

Apareix en escena EUGENIO ARACIL vestit per interpretar una escena teatral de Shakespeare.

Aracil: Gustosament i amb fervor, faré per al públic d'actor!

Martínez: (*Fent-se el senyal de la Creu*), Cristo, quin temor! Eugenio, fes el favor!

Aracil: Calla, borinot! Tu saps qui és Shakespeare! (*Ho pronuncia a la valenciana*)

Martínez: Ai, mare!

Aracil: O Calderón de la Barca?

Martínez: Del teatre, un jerarca!

Aracil: (*Declamant versos de Calderón*) “¡Ay mísero de mi, ay, infelice! ¡En llegado a esta pasión, tengo en el pecho un balcón...!”¹⁰

Entre en escena JOSEP BERNAT I BALDOVÍ i interromp la rèplica d'ARACIL per corregir-lo.

Josep B i B: I en cul una finestra! Que no és “balcón” és “volcán”!

Aracil: Ja està ací Lo Sord la màgia trencant!

Josep B i B: Calla, animal, que sempre fas igual. T'inventes el text i fas com els de Morverdre: “cadascú que s'arregle”. Porte notícies fresques! Tinc resposta del meu cosí.

Ferragut: Antonio Baldoví¹¹?

Martínez: L'alcalde d'ací?

Aracil: Que haja dit que sí!

Josep B i B: Serenor! A l'escrit que vau presentar resposta ens han tornat i com que la causa és justa i posareu tota la fusta, el govern municipal troba en la petició una bona intervenció per a ajudar l'Hospital.

Aracil: (*Eufòric*) Genial!

Josep B i B: La resta de regidors, coneixent què gestioneu, sap que no sols amb precés podreu acabar el mes. Al seu torn, han exposat que d'almoines no es pot passar i que són moltes les necessitats que travessa l'Hospital.

Tot sabent que a les carnisseries, no fariéu matusseries, han decidit tirar avant com fan els d'Alacant... Que potser a la ciutadania, li va bé esta pedagogia.

Aracil: (*Més eufòric*) Gran ideologia!

Josep B i B: Però ara mans a l'obra, per triar una bona història, que siga rica i no pobra! I hem arreglar l'espai per a assajar l'oratória!

Aracil: Sí, senyor! Quina gresca! Quina festa! I jo d'actor!

¹⁰ Anècdota real que tingué lloc durant una representació on s'interpretava el monòleg de la primera jornada de *La vida es sueño*. En equivocar-se l'actor una persona del públic respongué igual que Bernat i Baldoví al present text.

¹¹ Alcalde de Sueca el 1845.

Ferragut: Tranquil, amic Aracil, que per escollir l'elenc, caldrà fer tria.

Aracil: Però si sóc de categoria!

Martínez: Ningú ho negaria...Tot i això primer l'u i després els dos.

Josep B i B: He proposat a l'autoritat estrenar una peça el dia dels Benissants.

Ferragut: Tindrem encara calor i, potser, per eixes dates, el teatre no tindrà decor.

Martínez: Xe! Parlarem amb fusters, manyans i un bon pintor!
Per això no tinguem temor!

Ferragut: Mira tu el Martínez, com esclata d'emoció!

Martínez: Si no és en Sant Abdó i Senent, llavors, quan estrenem?

Josep B i B: Si res no digueu i aprofitant que és festa, jo estrenaria la vespra de la Mare de Déu.

Aracil: Ai sí! Que qui no té la vespra, no té la festa.

Martínez: Doncs com el set de setembre es presumeix alegre ja tenim un dia que ningú pot decebre!

Ferragut: Ara, benvolguts, tenint la data fixada, cal buscar personal per a transformar el local. Parlaré amb Manuel Cano¹², un manyà de la capital.

Martínez: Jo, Ferragut parlaré amb Calatayud¹³ que a bon preu ven mobiliari que passa per nobiliari.

Aracil: Mentres cerqueu el pintor, voldria saber quin paper tindrà ací el primer actor. (*S'assenyala a si mateix*)

Josep B i B: No tingues pressa, Aracil, que tinc en ment un vodevil. Prompte tindreu notícies del que prompte assajarem i les rebreu com delícies i bona cosa gaudirem.

Ara, avancem la faena que en tenim a balquena!

Marxa d'escena per la dreta.

Ferragut: Ens veiem demà a les huit per a vore què hem aconseguit.
Marxa d'escena per l'esquerra.

Martínez: Adéu, cavallers! (*S'adreça a ARACIL*) Adéu, pal de paller!

Marxa d'escena per la dreta.

Aracil: (*Mira a esquerra i dreta com tothom hi marxa i acte seguit e xclama amb alegria*) Pal de paller, ai, Senyor! Quin deler! Amb Aracil als escenaris la taquilla farà denaris!

Tus per aclarir-se la gola per disposar-se a declamar. Mira a platea imaginant-se el teatre ple)

¹² Manyà de València.

¹³ (Josê) Proveedor de mobiliari de València.

Contempleu-me, bona gent
 des de la planta al cabet,
 que bé us assegure
 que per a mirar-me estic fet.
 Heu vist quin cos
 per pegar-li un mos?
 Este no agafa pols perquè tothom el vol.
 Té llustre i és dolç;
 té gràcia i és il·lustre
 i perquè ningú es frustre,
 el voreu ben abillat
 al damunt d'un entaulat.
 I ara, a arreglar-me vaig
 perquè hi veieu en mi
 una flor al mes de maig.

Marxa per un lateral molt cofoi.

ESCENA 3

La tria de l'obra

Després d'una transició on l'escena s'ha convertit en el local de Carnisseries en procés de transformar-se en un teatre, apareixen JOSEP B i B i VICENT ALCÓN.

Josep B i B: Per motivar la concurrència a què hi vinga amb aflluència vull proposar a la comissió un escrit de diversió que tenia en un calaix a ma casa de Patraix.

Vicent Alcón: I com és que la teníeu amagada i encara no l'heu publicada?

Josep B i B: Voràs, amic Vicent, diríem que esta peça és un poquet decorosa, però de gran divertiment i, per alguns, clamorosa.

Vicent Alcón: No t'acabe de comprendre, però quan hi vinguen els restants podràs fer-nos entendre quina cosa estàs tramant.

Apareixen a escena FERRAGUT, MARTÍNEZ i ARACIL amb actitud de continuar una conversa encetada amb anterioritat.

Ferragut: Jo faria *El médico a palos*¹⁴ de Molière per a tindre el públic content.

Martínez: Mante! I si fem *Las pesquisas de Patricio*¹⁵?

Ferragut: De Corona Bustamante?

¹⁴ Obra representada a Els Porxets el 1846.

¹⁵ Obra també representada a Els Porxets el 1846.

Aracil: Si voleu envergadura i un escrit amb saladura propose a Bretón de los Herrero que tracta la passió i l'eros.

Ferragut: I quina és eixa obra que curiositat provoca?

Aracil: *Un novio a pedir de boca*¹⁶!

Martínez i Ferragut: Vinga va!

Martínez: Jo propose una de Vega!

Vicent Alcón: De Lope?

Martínez: De Ventura de la Vega! Un autor de cor madrileny que a la diversió al·lega, amb una obra escrita amb seny.

Ferragut: I com s'anomena l'escrit?

Martínez: *El espía sin saberlo*¹⁷ i ací el porte transcrit!

Vicent Alcón: La interrupció perdoneu, però, abans que trieu, una proposta té ací, l'amic Bernat i Baldoví.

Josep B i B: Mireu, en una nit d'inspiració i després de festejar, vaig escriure amb emoció un producte sexual!

Tots: Què?!

Josep B i B: No sigueu retorots, que a tots agrada el delit i no posem cap barrot que sembleu uns revellits.

Aracil: Xico, ia mi el sexe em sembla polit!

Ferragut: I es pot saber, bon Bernat com anem a burlar la censura sense rasura¹⁸ i sense que ens tallen el cap?

Martínez: I què en pensaran les nostres autoritats?

Vicent Alcón: Encara no hem començat i jo ja estic espantat!

Josep B i B: No patiu, ja ho tinc clar. Farà ara cosa d'unys deu anys vaig escriure este sainet per a divertir a la gent amb mamelles, culs i naps. La vaig llegir en cenacles, entre amics del mateix vernacle... I us puc ben assegurar que rigueren a grapats. Però com la casualitat sempre arriba prompte o tard un diumenge de vesprada mon pare em dóna bufetada i em preguntà després si el que deien era cert. "¿Has escrit amb deshonor una obra que reprova fins i tot el Redemptor?"

16 Obra representada a Els Porxets el 1849.

17 Obra també representada a Els Porxets el 1849.

18 D'acord amb David Thatcher Gies (*El teatro en la España del siglo XIX*. Cambridge University Press, 1996.) l'any 1834 hi hagué una revolució en el teatre. L'expansió del repertori, que incloïa, obres romàntiques, amb freqüència escandaloses, va portar un debat encès entre defensors i detractors del Romanticisme, i allò que certs crítics consideraven que era un excés de llibertat (relaxació moral i política) dóna lloc finalment a la tornada, el 1836, de la censura teatral. [...] Aquestes preocupacions quedaren codificades a la Real Ordre del 1836 que es referia a l'obligació que tenia el teatre de "no exaltar les passions polítiques dels espectadors". La censura assetjà el teatre durant el segle XIX amb distints graus d'intensitat. Encara que per baix de la moralitat social i religiosa existí sempre una moralitat política i financera. Obres com *Don Álvaro o la fuerza del sino*, *El trovador*, *Carlos II el Hechizado* provocaren entre 1830 i 1850 acalorades discussions que sobrepassaren els límits del fet literari.

“Per a res, pare” vaig dir, “li la mostraré gratament perquè puga comprovar que el que diuen no és gens cert”.

Aracil: I com t’ho vas apanyar perquè no se n’adonara del que havies redactat?

Josep B i B: Quedí amb ell l’endemà. I em vaig passar eixa nit quasi sense dormir per a tindre esta versió “estreta” de *El Virgo de Vicenteta*.

Ferragut: *El Virgo de Vicenteta?* Trau cap ací!

Josep B i B: Llavors per al meu ancestre vaig escriure *Pasqualo i Visanteta* o *El tribunal de Favara* a fi que no s’assabentara que el seu fill, un tant destre, l’havia enganyat a la cara.

Martínez: No voldria ser enemic, però això de la Vicenteta, ho veig lleig i atrevit.

Josep B i B: “Si eres de mànega estreta, deixa’t lector de raons, i avant no passes, punyeta! Mira que esta comedieta té un parell de pimentons”¹⁹

Aracil: (*Crida emocionat*) Sííííí!!!
Tothom el mira estranyat.

Aracil: (*Somriu forçat*) Perdó...

Ferragut: I damunt en valencià!

Martínez: Açò no funcionarà!

Vicent Alcõn: I si Vicenteta és de gènere femení on trobarem actriu que per interpretar-la diga “sí”?

Aracil: A mi en teniu ací!

Tots: Tu no!

Vicent Alcõn: No vull ser reaccionari. però en tota contornada una dona a l’escenari no està ben considerada. Perquè pensen tant ací com en la vella Calcuta que la femella que actua no és sinó una prostituta.

*Entra en escena MARIA BRIS*²⁰.

Maria: Doncs caldrà actuar amb trellat per a canviar mentalitats. Deixeu estar els prejudicis que no donen beneficis, perquè no ens importa a les presents els comentaris de la gent.

Aracil: (*Soprés i pagat*) Xica!

Maria: Àngela i Angelita, passeu i presenteu-vos perquè puguen conèixer-vos la gent que ací habita.

*Entren en escena ÀNGELA BURGOS i ANGELITA.*²¹

¹⁹ Inici de *El virgo de Vicenteta* de Josep Bernat i Baldoví.

²⁰ Actriu de Sueca.

²¹ Ambdues actrius també de Sueca.

Àngela: Bona vesprada, gentada. Soc Àngela Burgos del carrer de Mariana²². Que de cognom Pineda acabà executada. Iestic ací com la màrtir, per a acabar amb amb la veda! Ja que cap tros de blada ha de posar en entredit que una dona puga eixir a actuar i fer gaudir sense ser etiquetada.

Angelita: I jo sóc la *sinyo* Angelita del carrer de Sant Josep i encara que les beates em critiquen a tort i a dret, el teatre és un deler ben farcit de frenesí. I ja m'ho deia ma iaia un diumenge a Algemesí: “la beata més hirsuta, eixa sempre és la més puta.”

Maria: I ara per al vostre delit, interpretarem un trosset del sainet de Baldoví.

Josep B i B: Ara voreu sense esmena el que passa a l'escena. Vicenteta de Favara, amb ganas d'armar gatzara, té l'ocasió de palpar l'entrecuix d'un despistat. Jo faré de Cuansevol i Maria de Vicenteta i després de vore açò a vore qui té la mà quieta.

S'hi col·loquen els dos per interpretar el text²³.

Josep B i B:

Des que he entrat a Favara,
que la pixera m'apreta
i temps no he tingut encara
de tirar mà a la bragueta;
però ja gràcies a Déu,
abans que es rebente l'estufa,
ací enmig, que ningú em veu,
podré anar buidant la bufa...

(Fa com si orinara i mira al cel)

Molta aigua el temps pronostica...
Carall, que el xorro no es fluix!
Llàstima que una xica no estiga
ací fent-me... uix!

MARIA fent de Vicenteta li apareix per darrere i li agafa l'entrecuix.

Josep B i B:

Ai! Que m'arranquen els dos!
Valga'm el *niño* Jesús!
D'on haurà eixit este gos?
Solta el bocí...! Xixo! Sus!
no hi ha ningú que em conteste?

²² Actualment, carrer dels Marenys.

²³ Fragment de El Virgo de Vicenteta de Josep Bernat i Baldoví.

Ai! Que se m'endú la bossa!
 Refotre! Quin gos és este?

Maria: No és gos! Punyeta! Que és gossa!

Josep B i B: Què és el que acabe d'oir?
 Solta'm, si vols, i no apretes, idiantre!
 Que em fas eixir el suc de les castanyetes!

Visanteta: Doncs cabdalment eixe suc
 vaig buscant jo que es destil·le,
 i ja que he enconrat un cuc,
 just és que en la botxa file:
 i a fe que aquest animalet
 no es de la llavor d'aquells
 que fa a l'Alcúdia jonet...
 que es llavor...de dos capells.

Josep B i B: Per tal que el puga filar,
 són eixes molt males farses,
 però... solta'm l'alducar
 abans que tu me'l desfases.

Maria: Saps per què amolle la presa?

(Li solta l'entrecoix)

perquè ell mateix se m'esgola
 i de cuc que era de fressa
 ha tornat cuc de perola:
 molt poc alé li queda,
 mes arrima'l al canyís,
 que si no fa bona seda,
 farà al manco... filadís.
 Anem doncs, que no debades
 hi ha qui diu en esta vida,
 que en ocasions dos cucades
 són millors que una podrida;
 pega-me-les quant abans
 que el meu torn tot seu engul...

*En eixe precís moment entre el pare de BERNAT I BALDOVÍ,
 el SR.BALDOVÍ, amb cara de pocs amics. Tothom tracta de dissimular
 i contindre's perquè creuen que, ara sí, resulta impossible amagar-li
 la veritat del text.*

Sr. Baldoví: Déu vos guard amb bona cara!
 Si l'orella no m'enganya,
 estàveu assajant amb manya
 El tribunal de Favara?

Tothom calla i les mirades s'hi fixen en Josep B i B.

Josep B i B: Ave, pater! Com esteu? Assajant estàvem... (*Saluda ajupint el cap i acaba la rèplica amb energia estimulante la resta a parlar*). Vinga va, xe, contesteu!

Aracil: (*Mirant amunt i juntant les mans*) “Y líbranos del mall!”

Martínez: Amén!

Ferragut: Ací estem!

Àngela: Amb el text...

Angelita: De Favara...

Vicent Alcón: Que acapara...

Maria: L'assaig...

Josep B i B: De la vesprada...

Sr. Baldoví: Això m'agrada. No me'n vaig.

Tots: Com?

Sr. Baldoví: Que abans de seguir el camí, vull vore l'assaig de hui.

Josep B i B: Però és poc el que tenim...

Sr. Baldoví: (*Agafa una cadira i s'asseu*) No, patisques, intranquil. És només vore un tastet per marxar-me satisfet.

Josep B i B: D'acord... (*Mira la resta*) D'acord... (*Reacciona. Agafa d'un cantó una cistella*) Maria com ja estaves cansadeta, Angelita farà de Vicenteta.

Angelita: Jo? Per fi de primera dama!

Josep B i B: (*Mig dissimulant*) Afanya't, cama! I recorda, Angelita, tu que eres gran artista que la mostra que farem ara serà a l'estil “de Favara”.

Angelita: Entés, camarada!

Josep B i B: (*S'arrima a ella*) I si ho fas com sempre bé, et premie amb un bon bes! (*A la resta declamant*).

Pascualo ix per un costat
amb una corbella o lligó
i amb l'esmorzar al cornaló.

Fan l'escena.

Josep B i B: (*Al principi interpreta amb una miqueta d'inseguretat però a poc a poc va agafant confiança*)

Abans d'eixir de Favara
veig que la fam m'apreta,
ja que temps no he tingut encara
de prendre una rosquilleta.
I no serà ofendre a Déu
quan un home esta de gorja,
l'anar buidant l'alforja
en paratge on ningú el veu...
Perquè al cap, en este món
mentres va rodant la bola
els pleits de tots només
són per la mama i la bartola.

(Trau de la cistella el que sembla ser l'esmorzar)

¿Què podrà fer Cualò, doncs
portant del braç esta tia,
sinó donar-li el bon dia
a la salut de vostés?

(Beu i sense adonar-se'n, Vicenteta li furta la cistella)

Molta aigua pel cel hui *asoma*,
segons estic jo veient... Eu!
I no es pensen que és broma,
que l'airet ve de ponent.
I l'esmorzar? *Santo Dios!*
Valga'm el niño *Quesús!*
D'on haurà eixit este gos?
Solta el boc! *Xixò!* Sus!
Doncs es cosa ben *xistosa!*
No hi ha ningú que em conteste?
Caram! Quin gos és este?

Angelita: No es gos, Pasqualet, que és gossa.

(Li tapa amb les mans els ulls per darrere)

Josep B i B: Que és el que acabe d'oir?

Angelita: El que jo t'estic contant.

Josep B i B: Diantre! No apretes tant,
que els ulls en faràs eixir!

Angelita: Doncs cabdalment d'eixe *agovio*
ningú et lliura *desde luego*,
que ja saps que busque *novio*
i que l'amor el pinten cego.

Josep B i B: Eu! Dons té quatre bemolls
tal mode d' enamorar!
Però, anem, solta'm si vols,
i partint-nos l'esmorzar.

Angelita: ¿Saps tu per què solte el mos
i al niu torne els teuladins?
Perquè al cap el que hi ha dins
tot són xulletes sense os.
Reparen vostés, senyores,
si esta olla té bona traça...

(Trau cap a fora el que hi ha a la cistella)

Dos cebes, raïm, bacoress
i un péntol de carabassa.

(Es posa a riure)

Com es coneix, fill,
que aquella no et té
una miqueta d'amor...
Tira al *cuerno* eixa cistella

(Pegant-li un puntada de peu i fent-la rodar pel teatre)

que jo en tinc altra millor;
i un vinet de moscatell
que cada glop val un sou.

Josep B i B: *(Aturant l'escena)* I fins ací... Prou! *(Saluda al pare ajupint el cap)*

Sr. Baldoví: Ja s'ha acabat?

Josep B i B: Què li ha semblat?

Sr. Baldoví: Un poc trellat!

(Alçant-se de la cadira)

Açò no té substància
i manca d'elegància.
Encara esteu a temps
de fer una cosa decent.

Penseu bé el que trieu
i que us beneïska Déu.

(Marxa per un lateral)

Martinez: Açò no funcionarà!

*Cau desmaiada JOSEP BERNAT I BALDOVÍ i tots van cap a ell.
En caure s'obri de cames.*

Aracil: Però, xico. Què fas al terra, tot espatarrat!

Ferragut: De l'espant s'ha desmaiada.

Maria: Porteu-li aigua al malalt!

Josep B i B: *(Reviscolant)* Que regne la tranquil·litat...

Vicent Alcón: Com estàs, amic Bernat.

Josep B i B: Ai, Senyor quin gran espant

he tingut en un instant!
Per un moment he cregut
que mon pare saberut
ja trauria la sospita
que l'escena d'Angelita
era eixa comentada

entre gent molt reservada.

Per tant deixem-la queta
perquè és millor solució
postposar la Vicenteta
per a millor ocasió.

Martínez: Aleshores, què hi farem?, cancel·lar la funció?

Ferragut: Resposta negativa! Trobarem alternativa.

Josep B i B: (*Alçant-se de terra*) A part de la Vicenteta, tinc escrita una altra obreta.

Martínez: Si és picant, no vull seguir parlant.

Josep B i B: Esta és inèdita i parla amb devoció de la nostra processó.

Martínez: Això, és el que vull jo.

Josep B i B: I l'obra entre altres raons, maneja tota l'acció a la casa dels Quatre Cantons.

Ferragut: (*Interrompent la conversa*)

Per hui ja toca marxar

Que després de tant d'ensurt
jo no voldria acabar
amb l'enteniment begut.

Vicent Alcón: Raó que tens, Ferragut! Deixe-m'ho per a altre dia per a agafar-ho amb energia.

Maria: Xiques, la Conxa Campuzano²⁴ sap de sainets i comèdies!
ÀNGELES. Tindrà *El perro del hortelano*?

Maria: O un volum de tràgedies?

Angelita: O Dos amos para un criado²⁵!

Àngels: Doncs esta no la conec.

Angelita: Ai, mari, estàs poc mec!

Maria: I dius que l'autor coneixes?

Angelita: Autora: Joaquina Varea!

Àngels, Aracil i Maria: Arrea!

Angelita: Que també saben les dones donar-li a la llapissera, d'homes fer gaudir a la platea.

Aracil: Diques que sí! (*Aplaudeix*)

Ferragut: Gent, marxem d'ací?

Tots: Tu ho has dit.

Marxen tots d'escena

²⁴ Actriu proveïdor de sainets i comèdies.

²⁵ Obra adquirida per la comissió per representar-la a Els Porxets.

ESCENA 4

Comença l'assaig de l'obra

JOSEP B i B reparteix a cadascú un guió i comencen a revisar-lo. Tots estan assegut en cercle fent atenció a JOSEP B i B que s'encarrega de dirigir-los.

Josep B i B: La trama situa l'acció el dia la Mare Déu i trobe que es bona ocasió el fer-la el set si voleu.

Vicent Alcón: Pense que és cosa especial fer una obra en valencià.

Josep B i B: Sí, senyor, això és genial! I serà un punt a favor per al nostre espectador.

Martínez: No trobeu que és molt millor fer teatre en castellà?

Aracil: Martínez, recontrafotre! Quan no és una cosa és l'altra! Sempre amb la cara amarga, deixa que la llengua brote!

Maria: Des del més d'abril fins a estiu, alguns companys barrinols, han fet ús abusiu del teatre en espanyol.

Angelita: I també des de l'abril, hem buscat un entre mil qualcun text satisfactori per a goig de l'auditori. Crec que és força interessant que agafem un text suecà d'un autor per a molts notori.

Josep B i B: Gràcies, Angelita! Quin resum més laudatori que al teu company delita.

Aracil: I estrenar en valencià no ha de ser temeritat.

Ferragut: Doncs, el vostre Ferragut, ja del tot s'ha convençut. *(Pausa)* Després de tots estos mesos i vore el que fa la resta. Crec amb tota certa que no farem retrocessos i pense amb sensatesa que l'obra d'este nostre autor convidarà a la festa tot despertant un clamor.

Martínez: I quin títol li has posat?

Aracil: *(A Martínez)* Tireu-lo a la segla!

Josep B i B: *Un assaig fet en regla!* Encara que podíem dir-li "Qui no té la vespra no té la festa".

Aracil: Com és d'intel·ligent tot el nostre refranyer!

Josep B i B: Hi ha papers per a tothom, tant per a homes com per a dones, per a sants i animalons. Ja que fins i tot et trobes un gosset als bastidors.

Àngeles: Quina gràcia té este autor!

Josep B i B: El divertit de la trama és que és l'assaig d'una obra a presentar la vespra del dia la Festa Gran. Per tant, ben podem dir que la peça és en si, teatre dins del teatre.

Ferragut: Això no s'ha de combatre! Esteu tots d'acord?

Tots: Visca l'amic Lo Sord!

Josep B i B: Podem portar dolçainers i algun altre ballador i com que hi ha tornejants podem portar redoblants, que amb el so dels seus tambors faran vibrar el saló.

Aracil: Ai, els tornejants! M'encanten els tornejants! Quines comes tenen els tornejants! I quines cuixes! I les plomes! I la vara...! Ai la vara...!

Martínez: Ja estem!

Aracil: *(Mirant de reüll a Martínez)* Cague en ell!

Ferragut: Vinga, no caiguem en excessos.

Aracil: Doncs sapigueu que als tornejants, dedicats tinc uns versos.
TOTS. Uns versos?!

Aracil: Quan estic en melangia, m'empare en la poesia.

Maria: Recita'ls, Aracil! Que per ganes de sentir-los ja comence a estar febril!

Aracil: Ai, quin complit! Doncs bé, entesos...

Martínez: (*L'interromp*) Van o no van els versos!

Tots: (*El manen a callar*) Shhh!!!

Aracil: (*S'aclareix la gola*)

Ja vénen els tornejants
custodiant Nostra Senyora
amb la dansa que els honora
al ritme dels redoblants.
Abillats amb ses cuirasses
d'or vell i grana sedosa
els cavallers acompanyen
Nostra Dama més formosa.
Plomes d'estruç coronen
el casc de Sant Joan
i escarapel·les envolten
ses cames per al combat.
Llançant les vares tornegen
tot dansant de part a part
amb salts i bots cabriolegen
desafiant els tornejants.
En acabar s'agenollen
fent reverència al Guió
custodiat per l'espasa
i l'escut a la processó.
I si el torneig cau a terra
el botarga amb fermesa
el canvia amb rapidesa
i a continuar la guerra.
Tres a l'esquerra i la fuga
mags, creuada, carreretes
cadireta, el patge i floretes
componen els balls de la justa.
Ja el segle dihuit dansaren
i el continuen alguns
amb l'objectiu que no es perden
ni tornejos ni costums.
8 de setembre en processó
14 de febrer al Convent
dates per poder veure
els tornejants al carrer.
I si alguna cosa de les dites
creieu que "non è vera"

agafeu aire i coratge
i pregunteu a Daniel Vera.

Tots: Bravo! Bonic! Preciós!

Martínez: I qui és Daniel Vera?

Aracil: Un que té més anys que el vell Matusalem. Que parla amb molt d'afany i el coneixen com el Rei. I entre alguns dels atributs que té el senyor personatge, destaquem que és molt sabut i amic del peregrinatge.

Martínez: He de confessar que com a rapsoda m'has deixat impressionat.

Aracil: El teatre i la paraula són la meua habilitat. Tothom l'aplaudeix.

Josep B i B: No descarte, amic poeta que estos mots tan ben rimats apareguen finalment en una part del relat. (*S'adreça a la resta*)

I ara que clar tenim quina història cal contar, caldrà que bé ens repartim els personatges del relat.

Ferragut: Xe que bé!

Josep B i B: Maria seràs la Verge i Alcón El Mestre Pau; Martínez, el consuetat i Aracil faràs de tu i au!

Aracil: (*Content*) De mi?

Josep B i B: Sí! Miragall que no ha vingut farà del tio Barranca i tu, company Ferragut, seràs el bell Victori.

Ferragut: Vaja que sí!

Josep B i B: Les dos dames sereu les xiques ací presents.

Vicent Alcón: I els papers que estan pendants?

Josep B i B: Prompte els adjudicarem. Ara voldria parlar amb el bo de don Julian²⁶ que una estora prou gran jo li havia encomanat. Déu, teatres. Ens veiem demà a les tres!

Marxa d'escena per un lateral.

Ferragut: Jo parlaré amb Matoses²⁷ perquè s'integre a l'elenc, que ell té molta gràcia i un bon aire marinenc. Bona nit, amics tingueu, gràcies pel vostre suport. Que tot arribe a bon port i que us beneïska Déu!

Marxa d'escena per un lateral.

Maria: Nosaltres xiquetes parlem amb el senyor Faustino Duran²⁸ perquè modistes com ell pocs a València hi haurà. *Au revoir!*

Marxen d'escena per un lateral.

26 (Pérez) Proveïdor d'estores el 1845.

27 (Rufino) Majordom de l'Hospital de Caritat i promotor del teatre el 1845.

28 Modista col·laborador del teatre entre el 1845 i el 1848.

Vicent Alcón: Martínez tu i jo marxem per a parlar amb l'alcalde que no estaria malament que algun real ens regale. Que entre modistes i estores no pagaran els desordres les nostres admiradores.

Martínez: D'acord, no t'acalores!

Marxen d'escena per un lateral.

Aracil: Altra volta jo solet per a mostrar el meu talent.

(Hi mira a esquerra i dreta comprovant que no hi ha ningú. S'aclareix la gola per disposar-se a declamar)

“¡Ay mísero de mí,
ay, infelice!
¡En llegado a esta pasión,
tengo en el pecho un balcón...!”

Tots: *(Ixen per bambolines)* I en el cul una finestra!

Aracil: Aaaaah!!!

Ferragut: El 7 de setembre es va estrenar

Martínez: Aquesta obra teatral

Ferragut: I la gent va aplaudir

Martínez: Fins que els sagnaren les mans!

Ferragut: Calla, mandrini!

Martínez: El que sí que fou lloable

Ferragut: I per a res reprovable

Martínez: És que el teatre albergà

Ferragut: Una peça en valencià.

Martínez: Que es tornaria a representar

Ferragut: Cent trenta-quatre anys més tard.

Martínez: Caram, Ferragut! Quina exactitud!

ESCENA 5

L'epíleg

Ferragut: Però a un lloc desaparegut...

Martínez: On? M'he perdut...

Ferragut: Al Teatre la Pau del carrer Sant Cristòfol.

Martínez: Sempre hi ha algun tòfol que té desfici i canvia un teatre per un edifici!

Ferragut: Doncs si jo et contara què passà amb un teatre que teníem al carrer Sequial...

Martínez: Millor no m'ho digues que no vull marxar amb mal gust al paladar.

Ferragut: El que no heu d'oblidar

Martínez: És que fou un grup de gent

Ferragut: Qui amb entusiasme muntà

Martínez: El Teatre a Els Porxets.

- Ferragut:** Per tant de tots depén
Martinez: Tant d'artistes com d'assistents
Ferragut: I la gent de l'ajuntament!
Martinez: Vetlar per la cultura
Ferragut: I la seua infraestructura.
Ferragut: Com ho fan i així ho han fet
Martinez: Cotimanya i l'Últim Toc
Ferragut: Lluna Plena i Maduixa
Martinez: Que amb el Max ho han guanyat tot!
Martinez: Senyores i senyors!
Ferragut: Gràcies pel seu amor!
Martinez: Ara marxem d'ací!
Ferragut: Amb una rèplica
Martinez: De Bernat i Baldoví.
Ferragut: "Ens acomiadem amb una safanòria...
Martinez: I si no ens veiem ací...
Ferragut: Ens vorem en la Glòria!"

Fi

El Premi #PLF a un text satíricofaller breu vol visualitzar la creativitat satírica en els nous canals de comunicació que oferixen les xarxes socials Twitter, i Facebook. A banda del caràcter satíric (i també faller), es té en compte la cohesió, la creativitat i el valor literari del text obtingut.

Piulada guanyadora

[@lamayans69](#)

14 feb.

Nosaltres no tornem a fer llibret...

perquè mai hem deixat de fer-ne. #plf22

Col·labora

Federació de les Lletres Falleres

Finalistes

@juanfe_malaidea

10 ene.

Enguany no apleguem als premis ni de sort, vaig a veure si faig una piulada graciosa i em conviden a la gala de les lletres que no me la vull perdre #plf22

@juanfe_malaidea

14 ene.

- Vols anunciar-te en el llibret?
- M'ho estic pensant, t'ho confirme aquesta setmana
- Xe, que és la tercera vegada que em passe, ni que anares a comprar el València

@valenciacf_vale

#PLF22

@Juanjo_MedBon

30 ene.

Eurovisión és com les Falles, sempre guanyen els amics dels jurats... Menys en @LletresFalleres (ullet, ullet). #plf22

@MAGascon

7 feb.

- He acabat tots els continguts per als llibrets, ara puc escriure alguna piulada per a #plf22
- Hola, soc l'artista faller ¿Te'n recordes dels versets per a la falla?

@VoroAndres

9 feb.

2020, 2021 i... 2022? Nova dita fallera: "Açò és més llarg que el dia aquell que van lliurar tots els premis dels llibrets de la Generalitat Valenciana ajornats per la pandèmia" #plf22

@erxexo

10 feb.

#PLF22 Als poetes no ens podeu
Posar límit als versets
Perquè quan ens entra la inspiració
No la podem partir en trossets!
Reivindiquem una extensió lliure
I que La Malva no ens limite
Que 50 versets són escassos
Quan a les falles li dedique 94 versos ben fal·laços!!!

@tpalomares

13 feb.

Si no ens deixen ni triar qui va a Eurovisió, imagineu-vos si demanarem votar monarquia o república. #plf22

@tpalomares

14 feb.

Açò dels terminis d'inscripció heu d'arreglar-ho i canviar-ho de dia, és incompatible apuntar-se a tot a última hora i no discutir en la dona en Sant Valentí, que no va i m'amolla: ara vas i et gites en el llibret, com estàs fent 2 mesos ja. #plf22

Salvador Tortajada

11 feb. (Facebook)

Seguint el rastre del virus vingut de la Xina, l'Exposició del Ninot d'enguany pareix un basar xinés... #plf22

**La Federació Lletres Falleres,
amb la col·laboració
de la Diputació de València,
convoquen el Premi Lletres
Falleres al llibret de falla,
amb l'objectiu de premiar
el treball que fan les
comissions falleres utilitzant
el llibret com a vehicle
de comunicació en valencià.**

Finalistes

Falla Eduardo Merello del Port de Sagunt

Falla Cambro de Tavernes de la Valldigna

Falla Santa Anna de Sagunt

Falla El Canet de Cullera

Guanyador

I Falla Selgas Tovar de Xàtiva

Organitza

I Federació de les Lletres Falleres

Col·labora

Diputació de València

Acadèmia Valenciana de la Llengua AVL

ACADÈMIA
VALENCIANA
DE LA
LLENGUA